

**Univerzita Karlova
Pedagogická fakulta**

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

2021

Jakub Pachula

Univerzita Karlova
Pedagogická fakulta
Katedra rusistiky a lingvodidaktiky (41-KRL)

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Lágrová próza J. Ginzburgové a I. Ratušinské
The Camp Prose of J. Ginzburg and I. Ratushinskaya
Jakub Pachula

Vedoucí práce: PaedDr. Antonín Hlaváček
Studijní program: Specializace v pedagogice (B7507)
Studijní obor: B AJ-RJ (7507R036, 7507R060)

Odevzdáním této bakalářské práce na téma *Lágrová próza J. Ginzburgové a I. Ratušinské* potvrzuji, že jsem ji vypracoval pod vedením vedoucího práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále potvrzuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Praha 30.3.2021

.....

podpis

Touto cestou bych rád poděkoval ***PaedDr. Antonínu Hlaváčkovi*** za jeho rady, připomínky a čas, který mi věnoval při konzultacích.

.....

podpis

ABSTRAKT

Hlavním cílem této bakalářské práce je srovnání lágrové tvorby dvou ruských autorek J. Ginzburgové a I. Ratušinské. Bakalářská práce se nejprve stručně zaměří na nejvýznamnější představitele ruské lágrové tvorby a poté bude velká část práce věnována dílům ***Strmá cesta*** (Крутой маршрут) a ***Šedá je barva naděje*** (Серый - цвет надежды). Tyto dvě knihy budou interpretovány, dojde k jejich analýze a vzájemnému porovnání.

KLÍČOVÁ SLOVA

ruská literatura, lágrová próza, Strmá cesta, Šedá je barva naděje, J. Ginzburgová, I. Ratušinská

ABSTRACT

The main goal of this bachelor thesis is to compare the camp prose of two Russian female writers J. Ginzburg and I. Ratushinskaya. At first, the bachelor thesis briefly focuses on the most significant representatives of the camp prose and then the major part of the thesis deals with the novels *Journey into the Whirlwind* (Крутой маршрут) and *Grey is the Colour of Hope* (Серый - цвет надежды). These two books are interpreted, analysed and compared.

KEYWORDS

Russian literature, the camp prose, Journey into the Whirlwind, Grey Is the Colour of Hope, J. Ginzburg, I. Ratushinskaya

1	Úvod.....	7
2	Obecná charakteristika lágrové tvorby	8
3	Historie Gulagů.....	9
4	Autoři lágrové tvorby.....	11
4.1	Badatelé a literární vědci.....	18
5	Jevgenija Ginzburgová	19
6	Irina Ratušinská	22
7	Analýza děl Strmá cesta a Šedá je barva naděje	26
7.1	Strmá cesta	26
7.1.1	Obsah	28
7.1.2	Jazyk a jazykové prostředky	33
7.2	Šedá je barva naděje.....	34
7.2.1	Obsah	34
7.2.2	Jazyk a jazykové prostředky	38
7.3	Vzájemné porovnání	39
7.3.1	Obsahové shody a rozdíly	39
7.3.2	Jazykové prostředky	42
8	Závěr	45
9	Seznam použité literatury	46
9.1	Knižní zdroje.....	46
9.2	Elektronické zdroje	46
10	Resumé.....	49
11	Резюме.....	50

1 Úvod

Hlavním tématem této bakalářské práce je lágrová tvorba dvou ženských autorek Iriny Ratušinské a Jevgenije Ginzburgové. Obě tyto autorky byly vězněny několik let v gulagu. Tato zkušenost je reflektována v jejich dílech **Strmá cesta** a **Šedá je barva naděje**, která budou v této práci porovnávány.

V úvodu práce je představena a charakterizována lágrová tvorba. Nastíněny jsou počátky lágrové tvorby v ruské literatuře a její vývojové tendence. Následně se pozornost upíná ke stručné historii lágrů (gulagů) v Sovětském svazu.

Další kapitola je věnována známým ruským autorům, kteří psali v podobném duchu jako dvě autorky uvedené výše – Jevgenija Ginzburgová a Irina Ratušinská. Nastíněny jsou životní osudy těchto autorů a popsán je také jejich přínos pro literaturu. Mezi tyto autory patří například Alexandr Solženicyn nebo Varlam Šalamov. Kromě autorů lágrové tvorby jsou ve stručnosti představeni také literární vědci a badatelé, kteří se problematikou lágru zabývají.

Následující část je věnovaná životním osudům Jevgenije Ginzburgové a Iriny Ratušinské. Práce se zaměřuje na jejich mládí a život před gulagem. Následně jsou popsány okolnosti, za kterých tyto autorky byly odsouzeny a poslány do gulagu. Bakalářská práce se taktéž snaží stručně reflektovat život dvou autorek po gulagu.

Následně si práce dává za cíl představit tvorbu autorek. Pozornost je věnována nejvýznamnějším knihám, kterými se autorky proslavily, a poté probíhá komparace dvou nejvýznamnějších děl autorek – **Strmá cesta** a **Šedá je barva naděje**. Díla jsou popsána z hlediska obsahu a také jazykových prostředků. Cílem bylo také poukázat na podobnosti či odlišnosti, které spojují či odlišují obě autorky.

2 Obecná charakteristika lágrové tvorby

Téma lágrové tvorby je literární žánr, který se začal objevovat v Sovětském svazu přibližně od 60. let 20. století. Autoři, jejichž díla se řadí k žánru lágrové tvorby popisují, většinou autobiograficky, krutou realitu lágrů (pracovních táborů), které byly zřízeny a vybudovány v Sovětském svazu za účelem získání levné pracovní síly a zbavení se kritiků či odpůrců komunistického režimu. Pro označení lágrů se v Sovětském svazu ujalo obecně známe označení gulag (*Главное управление исправительно-трудовых лагерей*)¹

Prvním člověkem, který vnesl označení gulag do literatury, byl Alexandr Isaěvič Solženicyn: „Впервые в научный оборот и мировую лексику это сокращение ввел А.И. Солженицын“²

Nesmíme však zapomenout zmínit skutečnost, že podobná tematika se v ruské literatuře vyskytovala již o mnoho let dříve, přesněji již od konce 19. století. Vzpomeňme si například na dílo Antona Pavloviče Čechova s názvem *Ostrov Sachalin*. Tato kniha „se zrodila v souvislosti s jeho nelehkou cestou přes Sibiř na Sachalin a obsahovala fakta o tamní trestanecké kolonii.“ (Pospíšil, 2001, s.170)

Dílo Antona Pavloviče Čechova popisuje kruté a tvrdé poměry ve vězeňském trestaneckém táboře na stejnojmenném ostrově během drsného carského režimu. Kniha, ač by napsána mnohem dříve než samotný Alexandr Solženicyn vnesl téma gulagu do ruské literatury, se svým obsahem do velké míry přibližuje lágrové tvorbě autorů z 20. století.

¹ ГУЛАГ значение. *Classes.ru* [online]. 2021 [cit. 2021-03-08]. Dostupné z: <https://classes.ru/all-russian/russian-dictionary-encycl-term-16777.htm>

² ГУЛАГ. *Музей истории ГУЛАГа* [online]. 2021 [cit. 2021-03-08]. Dostupné z: <https://gmig.bm.digital/ontology/265160445994754048/gulag>

3 Historie Gulagů

Abychom lágrové tvorbě dokázali správně a plně porozumět, je důležité se seznámit s historií lágrů (respektive gulagů) v Sovětském svazu. Termín gulag (psáno také jako GULAG, Gulag i gulag) označuje nápravně pracovní tábor, který se začal objevovat na území SSSR od dob Lenina. Budování a rozšiřování pracovních táborů pokračovalo až do druhé poloviny 20. století, nejvíce však za vlády Stalina. (Kasack, 2000, s.175)

Celkem bylo na území Sovětského svazu vybudováno 476 gulagů, „ve kterých byla využívána za nelidských podmínek otrocká práce vězňů na těžbu dřeva, práci v dolech či na různých gigantických stavbách.“³

Přesný počet vězňů, kteří zemřeli v pracovních táborech, není známý. Nicméně podle některých historiků se odhaduje, že ročně umíralo v gulazích až 20 000 osob: „Podle dostupných údajů dosahoval počet internovaných osob např. 11,5 mil. (1938), 13,5 mil. (1941), 4 mil. (1985), 850 000 (1989), z toho cca 20 000 osob ročně umíralo.“⁴ Značnou část obětí tvořili také známí spisovatelé a umělci, kteří díky své jinakosti a individualitě byli častým terčem bolševické vlády „proto se do gulagu dostalo velké množství známých spisovatelů a více než 1000 jich tam zemřelo na podvýživu, na následky špatného zacházení, nedostatečnou lékařskou péči apod.“ (Kasack, 2000, s.175)

Jmenovat všechny významné osobnosti ruské literatury, které zahynuly v gulagu, není možné, a proto zmíníme pouze některé z nich - I. Makarov, O Mandelštam nebo S. Trefjakov.

Na druhou stranu existuje taktéž spousta významných sovětských spisovatelů, kteří se ocitli v lágru, dokázali přežít a na základě této zkušenosti podávají ve svých dílech svědectví o tom, jaký život v lágru je a co za poměry tam panuje. Mezi takové autory patří již zmiňovaný Alexandr Solženicyn, Varlam Šalamov, Anatolij Žigulin,

³ Stalinův režim. Tyden.cz [online]. 2020 [cit. 2021-03-08]. Dostupné z: https://www.tyden.cz/rubriky/zahranici/rusko-a-okoli/sovetskymi-gulagy-proslo-podle-historiku-az-18-milionu-lidi_541816.html

⁴ Gulag (Gosudarstvennoje upravlenije lagerej). Totalita.cz [online]. c1999-2021 [cit. 2021-03-08]. Dostupné z: <http://www.totalita.cz/vysvetlivky/gulag.php>

Jevgenija Ginzburgová, Irina. Ratušinská a spousta dalších významných jmen. (Kasack, 2000, s.176)

Vůbec první pracovní tábor vznikl na Soloveckých ostrovech v bývalém klášterním komplexu. Další šíření gulagů směřovalo převážně do míst okolo Bajkalsko-Amurské magistrály. Pro pracovní tábory byly typické nedůstojné lidské podmínky, hlad, nemoci a také dennodenní umírání vězňů. Kromě odpůrců režimu, kteří se dostávali do gulagu nejčastěji, to byli také finští zajatci ze Studené války nebo obyvatelé Československa, kteří prchali před nacismem a následně byli odsouzeni za nelegální překročení hranice Sovětského svazu.

Rokem oficiálního konce gulagů v Sovětském svazu je rok 1965, v tomto roce byl provoz gulagů oficiálně ukončen, avšak gulagy a celý jejich systém fungoval nadále ještě několik let. Jedinou změnou, ke které v roce 1965 došlo, bylo přejmenování gulagů na nápravní zařízení. *„Их переименовали в исправительно-трудовые учреждения (ИТУ). Так завершилась формальная история Гулага как структурного уголовно-исполнительного подразделения. Но Архипелаг гулаг как система подневольно-принудительного труда продолжал, и продолжает, свое существование, поскольку базовые принципы этой системы – изнурительное трудоиспользование обезличенной рабочей силы в лагерных условиях, хотя формально лагеря и переименованы в колонии, а также удаление осужденных на многие тысячи километров от родных мест – остались, и остаются, в силе“*⁵

⁵ КРАТКАЯ ИСТОРИЯ ГУЛАГА. *Nm1925.ru* [online]. 2019 [cit. 2021-03-08]. Dostupné z: http://www.nm1925.ru/Archive/Journal6_2018_11/Content/Publication6_7049/Default.aspx

4 Autoři lágrové tvorby

Jak již bylo zmíněno výše, tématu lágrové tvorby se v ruské literatuře věnovala celá řada významných spisovatelů. Jedním z nejvýznamnějších spisovatelů, který ve své tvorbě podává svědectví z lágru, je **Alexandr Isajevič Solženicyn**, držitel Nobelovy ceny za literaturu z roku 1970. Alexandr Solženicyn se narodil roku 1918 v Kislovodsku. O několik let později Solženicyn odjel na studia do Rostova, kde absolvoval matematicko-fyzikální fakultu. Protože měl Alexandr Solženicyn celý život blízko k literatuře, rozhodl se kromě matematicko-fyzikální fakulty vystudovat navíc filologickou fakultu v Moskvě, nicméně jeho spisovatelská kariéra se začala formovat až v lágru, ve kterém se ocitl v roce 1945.

Solženicyn byl odsouzen na základě korespondence s kamarádem, ve které kritizoval vládu Stalina. Následujících deset let strávil v několika lágrech a ve vyhnanství. Teprve v roce 1957 mu bylo umožněno vrátit se do Rjazaně, kde pracoval jako učitel. (Zahrádka, 2003, s.178)

Díky této trpké lágrové zkušenosti byl Alexandr Solženicyn vůbec prvním autorem v Sovětském svazu, který se začal tematikou lágrové tvorby a gulagu ve svých dílech zabírat. V roce 1962 v časopise *Novyj mir* byla otištěna Solženicynova kniha *Jeden den Ivana Děnisoviče* (Один день Ивана Денисовича), která byla inspirována jeho lágrovou zkušeností. V této knize, obsahující autobiografické rysy, autor zachycuje jeden běžný den v gulagu. Ivan Děnisovič Šuchov, hlavní hrdina celé novely, navzdory tvrdé práci, krutému mrazu a nedůstojným lidským podmínkám, kterým v lágru musí čelit, zůstává optimistou a neztrácí naději. „*Šuchov usínal úplně spokojen. Tolik věcí se mu dnes poštěstilo: nezavřeli ho do korekce, partu nevyhnali na Socměstečko, v poledne ulil kaši, parťák dobře sfoukl výkaz, zdilo se mu jedna radost, pilku mu u prohlídky nenašli, navečer si přivydělal u Césara a koupil si tabáček. A nerozstonal se, zahnal nemoc. Minul den, ničím nezkalený, skoro šťastný. Takových dní bylo v jeho trestu od zvonění do zvonění tři tisíce šest set padesát. A že jsou přestupné roky – o tři dny víc ...*“ (Solženicyn, 2011, s. 221)

Navzdory tomu, že dlouho byla mnohá díla o sovětských gulazích v Sovětském svazu zakázaná a nemohla vycházet, v období po Stalinově smrti se začaly objevovat pro ruské čtenáře první knihy, které se zabývaly tematikou lágru „*v období tání po Stalinově smrti, když strana připustila, že docházelo k nezákonnostem*

a masovému teroru, se i v cenzurované sov. lit. objevila četná díla o gulagu“ (Kasack, 2000, s.176)

Samotný Alexandr Solženicyn řekl, že je vděčný hlavně matematice, kterou studoval, za to, že pobyt v lágru zvládl a dokázal tam přežít *„Lágr bych nikdy nepřežil, kdyby mě nezachránila matematika (...) Vzali mě do vězeňského výzkumného ústavu, který byl na takové úrovni, že by si každý svobodný byl pokládal za čest v něm pracovat“* (Pospíšil, 2001, s. 538)

Kromě díla Jeden den Ivana Děnisoviče přispěl Alexandr Solženicyn k lágrové problematice například dílem Souostroví gulag (Архипелаг Гулаг). Toto dílo, vznikající 9 let, bylo dokončeno v roce 1967. Dílo vyšlo nejprve samizdatově a pro ruské čtenáře bylo k dispozici až v roce 1989.

Souostroví gulag je popisováno jako *„práce publicisticko-dokumentární, v níž Solženicyn využil svých zkušeností z lágrů i svědectví lidí, jejich vzpomínek, vyprávění a dopisů (celkem 227 osob). Najednou se odvolává na Šalamovovy kolýmské povídky, na práce J. Ginzburgové, D. Vítkovského aj. Čerpal i ze spisů sovětských právníků. Kniha má 7 částí ...“* (Zahrádka, 2003, s.177)

Kromě skutečnosti, že v tomto díle je zachycena těžká a vyčerpávající dennodenní lágrová rutina, kniha je také dokladem toho, že i v těchto nedůstojných podmínkách si lze zachovat lidskost a jistý nadhled. Navíc zde můžeme vidět náboženské motivy a víru, která dodává vězňům sílu a pomáhá jim vypořádat se s lágrem. (Kasack, 2000, s.176)

Navzdory faktu, že Solženicyn byl za napsání této knihy vyloučen ze Svazu sovětských spisovatelů, bylo to právě toto dílo, díky kterému tento spisovatel obdržel v roce 1970 Nobelovu cenu za literaturu, avšak převzít si ji mu nebylo komunistickým režimem dovoleno. Následně byl Solženicyn pronásledován a v roce 1974 vyhnán do zahraničí: *„Žil jistou dobu ve Švýcarsku, později v USA, a to až do začátku devadesátých let, kdy se triumfálně vrátil do vlasti.“* (Zahrádka, 2003, s.178)

Pokud bychom měli tvorbu Alexandra Solženicyna shrnout, můžeme o tomto autorovi říci, že jeho díla byla pro ruské čtenáře něco nového a zároveň představovala v ruské literatuře upínání se jiným směrem, než na který byla sovětská společnost zvyklá. *„Solženicynova díla představovala vývojový obrat, současně byla literárněhistorickým předělem uzavírajícím v ruské literatuře období dlouhotrvající duchovní stagnace a apatie. (...) výrazem periodického omlazování uměleckého*

procesu, počáteční fázi nového vývojového cyklu – literatury otevřeného duchovního odporu a vzdoru. Byla to svého druhu hereze, kterou Solženicyn přinášel, hereze poznání, která rozrušuje umělecké stereotypy a zraňuje bolestivým úderem obnažené pravdy života. Právě takovou zraňující herezí bylo Solženicynovo autentické svědectví o ruské tragédii 20. stol., o cestě Rusí zmučené a ztýrané v stalinských koncentracích a vězeních všech sovětských dob.“ (Binová, 1995, s.59)

Solženicyn měl poměrně tvrdý život, přes to všechno se tento významný ruský spisovatel dožil poměrně vysokého věku. Tento nezapomenutelný autor ruské, převážně lágrové, literatury zemřel v roce 2008 v Moskvě na infarkt.

Varlam Tichonovič Šalamov je dalším představitelem lágrové tvorby v Sovětském svazu. Šalamov se narodil v roce 1907 ve Vologdě a později odjel do Moskvy studovat právnickou fakultu na Lomonosově univerzitě. V roce 1929 se Šalamov zúčastnil protestu proti Stalinovi. Za tento skutek byl Šalamov zatčen a poslán na tři roky do lágru. Následně byl na několik let propuštěn, nicméně od roku 1937 až do roku 1951 byl Šalamov opět v lágrech za antisovětskou agitaci, a to převážně na Kolymě. Po vypršení lágrového trestu strávil tento autor několik let ve vyhnanství a teprve v roce 1957 mu bylo umožněno vrátit se zpátky do Moskvy. Zde začala jeho spisovatelská kariéra. (Pospíšil, 2001, s.557)

Šalamov vydával časopisecky a knižně své verše, samizdatově pak vycházely jeho autobiografické zápisky z lágrů, kterými Šalamov prošel a se kterými měl osobní zkušenost, avšak za života autora nevyšla v Sovětském svazu jediná jeho prozaická kniha. Jeho pravděpodobně nejznámější prozaické dílo Kolymské povídky (Колымские рассказы) vyšlo poprvé v Londýně v roce 1978. Pro ruské čtenáře bylo k dispozici nejdříve v roce 1987.

Tato kniha je soubor několika autobiografických povídek inspirovaných lágrovou zkušeností na Kolymě a na Višeře. Lágry na Kolymě jsou situovány daleko na východě Sibiře převážně v Magadanské oblasti. Tyto lágry jsou považovány za jedny z nejdrsnějších lágrů v Sovětském svazu. „*На Колыме суровый климат, мало солнца и холодно. Лето два месяца в году*“⁶ Vězni byli komunistickým režimem

⁶ Остатки уранового лагеря в Магаданской области. Фотографии из экспедиции Музея истории ГУЛАГа. *Meduza.io* [online]. 2017 [cit. 2021-03-08]. Dostupné z:

využívání jako levná pracovní síla k těžbě uranu nebo olova. Celá kniha povídek je psána v pesimistickém stylu a podává hrůzostrašné svědectví z Kolymy, „z jednoho nejhrůznějších a nejtemnějších pomníků hromadného zabíjení a ubíjení nevinných lidí.“ (Šalamov, 1995, s.244)

V závěru knihy lze také najít tvrzení, že původní místa, na která se posílali vězni do vyhnanství na Sibiř, jsou ve srovnání s Kolymou relativně klidnými působišti. „Ve druhé polovině třicátých let ztratilo v sovětském Rusku svůj hrdelní význam slovní spojení 'jít na Sibiř' a místa dávných vyhnanství se naopak stala i relativními oázami svobody. Celá Sibiř se naopak třásla strachy a bázní před strašidlem zvaným Kolyma. Tam se dávno před Osvětimí či Katynem roztočily popravčí a usmrcující mechanismy, které se jako bájný Moloch lačně sytily vším živým, co nedobrovolně skončilo v bezedném kolymském chřtanu. Přitom ani nebylo zapotřebí upířího vysávání lidské krve ani jejího zběsilého prolévání: bytosti, které doputovaly v transportech na Kolymu, přijížděly v takovém stavu, že by se v nich ani místní Drákulové krve nedořezali“ (Šalamov, 1995, s.244).

V odborné literatuře je toto dílo popisováno taktéž jako „osobitý typ vězeňské prózy, který vznikl na bázi zkřížení autobiografického svědectví o nelidské existenci v táborech nucených prací (...) Dílo Š. není jen svědectvím anihilace lidskosti ve století technické civilizace, ale i nadčasovým mravním mementem.“ (Pospíšil, 2001, s.558)

Samotný Varlam Šalamov je v některých publikacích popisován jako „mistr symbolického detailu. Nemá rád mnohomluvné popisy, vytváří postavy a atmosféru s minimem detailů.“ (Zahrádka, 2003, s.219)

Mnozí známí spisovatelé (například G. Ajgi nebo A. Siňavskij) vyjádřili Šalamovovi respekt a uznání za poutavost a autentičnost jeho děl. (Kasack, 2000, s.498)

Na rozdíl od Alexandra Solženicyna, který viděl lágr jako cestu k duchovnímu obrození, Varlam Šalamov tvrdil, že lágr je peklo. Tento významný spisovatel zemřel roku 1982 v Moskvě.

Jako jednoho z dalších autorů, který se dotknul ve své literární tvorbě lágrové tematiky, můžeme označit **Sergeje Donatoviče Dovlatova**. Tento spisovatel se narodil v roce 1941 v Ufě. Dovlatov vyrostl v rodině umělců – otec byl divadelní režisér a matka herečka. V mládí tento spisovatel odjel na univerzitní studia na univerzitu do Leningradu, nicméně své univerzitní studium na filologické fakultě leningradské univerzity nedokončil.

V roce 1962 byl Dovlatov povolán k plnění vojenské služby. Díky své robustní postavě dostal Dovlatov za úkol dohlížet a kontrolovat vězně v jednom z nápravních táborů v republice Komi. (Kasack, 2000, s.118)

Po ukončení své vojenské služby se Sergej Dovlatov rozhodl nastoupit opět na univerzitu, tentokrát na studium žurnalistiky a našel si práci novináře. Několik let pobýval v zahraničí, například v Estonsku, kde pracoval jako zpravodaj pro noviny „Советская Эстония“ a Вечерний Таллин“. Zbytek svého života strávil v USA, kam v roce 1978 emigroval. Dovlatov žil v New Yorku a u práce v redakci zůstal – působil jako redaktor časopisu Nový Američan (Новый Американец). V roce 1990 Dovlatov zemřel na srdeční problémy. (Pospíšil, 2001, s.193)

Co se týče jeho literární tvorby, Dovlatov začal publikovat v 60. letech povídky, které však vycházely pouze samizdatově. Jeho díla jsou z velké části inspirovaná svým vlastním životem, tudíž tvorba Dovlatova je převážně autobiografická.

Z pohledu lágrové tematiky a gulagu je jeho pravděpodobně nejvýznamnějším dílem novela Lágr (Зона). Tato novela vyšla poprvé v Sovětském svazu v roce 1982 a od lágrové tvorby Alexandra Solženicyna či Varlama Šalamova se odlišuje hlavně tím, z jaké strany autor ke čtenářům promlouvá. Zatímco Solženicyn a Šalamov popisují lágrové utrpení z pohledu obyčejného člověka, který se neprávem dostal do lágru a zažívá zde hrozná muka, Dovlatov popisuje lágr na základě vlastní zkušenosti, a to z pohledu lágrového pracovníka stojícího za druhou stranou mříží. „Novela má podtitul *Зáписки стра́жного*. Ve fragmentární kompozici tu jsou zařazeny dopisy, které píše svému vydavateli, chaotické zápisky, epizody a portréty strážných a vězňů. Vypravěč Alichanov, alter ego Dovlatova, sice vypráví v lehkém stylu, ale v podtextu spěje k tragickému závěru, že mezi lágrem a svobodou je „obdivuhdná shoda“ (Zahrádka, 2003, s.195)

Spisovatel **Vasilij Semjonovič Grossman** je jedním z dalších významných autorů, kteří svou tvorbou přispěli k tématu lágrové tvorby a gulagu v literatuře. Tento spisovatel se narodil v roce 1905 v ukrajinském městě Berdičev do poměrně vzdělané rodiny, otec byl chemik a matka učitelka. Grossman vystudoval, stejně jako svůj otec, chemii na Lomonosově univerzitě v Moskvě. Několik let tento spisovatel pracoval na důlním závodě v Doněcké oblasti jako inženýr, kde tyto znalosti využil. Později Vasilij Grossman pracoval také v lékařském zařízení. (Pospíšil, 2001, s.249)

Co se týče literatury a Grossmanovy tvorby, Vasilij Grossman vstoupil do povědomí čtenářů ve třicátých letech. Druhá světová válka, se kterou měl tento autor osobní zkušenost, bylo to, co formovalo spisovatelskou kariéru Grossmana nejvíce. Grossman byl v roce 1941 mobilizován, a válku měl téměř před očima. Z toho důvodu se v jeho literární tvorbě začala objevovat témata jako zocelování strádajících vojáků nebo záhuby židů. Díla Grossmana byla také často kritická vůči systému a mohla být publikována pouze západními nakladatelstvími. V Sovětském svazu se začala jeho díla objevovat teprve v období Gorbačovovy perestrojky (Kasack, 2000,s.172)

Z pohledu lágrové tvorby je pro nás nejdůležitější Grossmanovo dílo *Pantha rei*, novela, která vznikla několik let po válce. Tato kniha (v ruském originálu *Бег* течет), napsána mezi lety 1955 a 1963, popisuje „*živoření vězňů v lágrech, tragédie kolektivizace a hlad na vesnici.*“ (Zahrádka, 2003, s.138)

Ústředními postavami novely jsou dva vězni – Ivan a Anna, kteří popisují realitu bolševického režimu z těch nejnelidštějších podmínek. Kniha dále také odsuzuje „*pohrdání člověkem a jeho utrpení ve jménu abstraktních principů přetváření společnosti.*“ (Zahrádka, 2003, s.138). Dílo vyšlo až v období perestrojky v roce 1989, 25 let po smrti Grossmana.

Posledním autorem, na kterého se zaměříme a který přispěl k lágrové problematice, je **Anatolij Vladimirovič Žigulin**. Tento spisovatel se narodil ve Voroněžské oblasti v roce 1930. Společně s kamarády Anatolij Žigulin založil v roce 1947 organizaci, jejíž hlavním cílem bylo obnovení leninských principů. Tato

organizace se nazývala Komunistická strana mládeže („Комунистическая партия молодежи“)⁷.

Žigulin v roce 1949 vytvořil své první umělecké dílo. Byly to verše, které se objevily v místních novinách, avšak ve stejném roce Žigulina a další členy organizace zadrželi. Následně byl Žigulin poslán na deset let do lágru na Sibiř „*был арестован по обвинению в принадлежности к антисталинской подпольной Коммунистической партии молодежи и отбыл 10 лет заключения в Сибири. В 1954 был освобожден...*“⁸ Kromě lágru v Irkutské oblasti, do kterého byl zpočátku poslán, se Žigulin ocitl také v táboře na Kolymě.

Po propuštění Žigulin absolvoval lesnickou akademii (Воронежский лесотехнический институт) a začal se věnovat literatuře a psaní. Během svého života Žigulin publikoval například verše a básnické sbírky, avšak co se týče lágrového tématu, nesmíme opomenout zmínit jeho autobiografickou novelou Černé kameny (Черные камни), která vyšla v roce 1988 „*Заметным событием в «лагерной» литературе первых лет перестройки стала autobiографическая повесть Жигулина Черные камни (1988), предложившая подробный и спокойно-искренний, без налета сентиментальности или истерического надрыва, рассказ об истории «вины» юного Жигулина перед оциалистическим государством, наказании за нее и долгом пути обретения истины*“⁹. Žigulin umřel v roce 2000 v Moskvě.

Tématu lágrové tvorby se věnovala v ruské literatuře celá řada významných spisovatelů. Bez ohledu na skutečnost, že většina nejznámějších autorů, kteří psali o lágrové tvorbě a problematice gulagu, byli muži, nesmíme zapomínat také na to, že dokonce i autorky ženy byly posílány do lágrů. Bolševický režim byl krutý

⁷ Жигулин Анатолий Владимирович. *Biblioclub.ru* [online]. c2001-2021 [cit. 2021-03-08]. Dostupné z: https://biblioclub.ru/index.php?page=author_red&id=92352

⁸ Жигулин Анатолий Владимирович. *Энциклопедия Кругосвет* [online]. c1997-2021 [cit. 2021-03-08]. Dostupné z: https://www.krugosvet.ru/enc/kultura_i_obrazovanie/literatura/ZHIGULIN_ANATOLI_VLADIMIR_OVICH.html

⁹ Жигулин Анатолий. *Scanpoetry.ru* [online]. c2011-2021 [cit. 2021-03-08]. Dostupné z: <https://scanpoetry.ru/poets/zhigulin-anatoliy>

například k **Jevgeniji Ginzburgové**, která své svědectví z gulagu vyličila ve svém díle *Strmá cesta* (Крутой маршрут).

Pokud jde o další významnou autorku, tak lágrovou zkušenost má také **Irina Ratušinská**. Její lágrové vzpomínky jsou obsaženy a zachyceny v knize s názvem *Šedá je barva naděje* (Серый - цвет надежды).

Jevgenija Ginzburgová a Irina Ratušinská však nebyly zdaleka jediné ženy, které se v lágru ocitly. Zkušenosti s lágrem má například A. Barkovová, O. Berggolcová nebo N. Gorbaněvská. (Kasack, 2000, s.175)

Tato bakalářská práce bude zaměřena a bude pojednávat z velké části o dvou ženských autorkách lágrové tvorby uvedených výše – Jevgeniji Ginzburgové a Iriny Ratušinské. Následně proběhne komparace jejich nejvýznamnějších děl, které byly lágrem a pobytem v něm ovlivněny.

4.1 Badatelé a literární vědci

Kromě mnohých autorů a autorek, kteří byli doposud zmíněni, existuje, ať už v Rusku či v České republice, mnoho badatelů a badatelek, kteří se na téma lágru v literatuře zaměřují. Co se týče českých badatelů, kteří se této problematice věnují, tak můžeme zmínit například **Lukáše Babku**, který napsal velké množství článků a publikací na téma lágrové tvorby. Lukáš Babka je mimo jiné také autorem či spoluautorem několika odborných knih věnující se tématu lágru, a to například *Ozvěny Gulagu* nebo *Jen jeden je osud*.

Dalším významným badatelem, který může být uveden, je **Ivana Ryčlová**. Ivana Ryčlová je česká rusistka, která se kromě překladu literatury z ruštiny do češtiny věnuje problematice lágrové tvorby. Tato literární vědkyně je autorkou několika odborných článků týkajících se ruského lágru. Ivana Ryčlová taktéž přispěla do několika knih a publikací, které se tomuto tématu věnují.

Pokud jde o ruské literární badatele, existuje mnoho publikací, které se zabývají ať už lágrovou literaturou jako celkem či jednotlivými autory odděleně. Autorkou článků a publikací o lágrech v Rusku je například **Julia Malova**.

5 Jevgenija Ginzburgová

Jak již bylo zmíněno v předchozí části práce, tuto bakalářskou práci zaměříme z velké části na analýzu a následnou komparaci děl *Strmá cesta* (Крутой маршрут) napsanou Jevgenijí Ginzburgovou a *Šedá je barva naděje* (Серый - цвет надежды) od autorky Iriny Ratušinské. Nejprve však budou představeny životní osudy těchto dvou významných autorek.

První ze dvou autorek, jejíž dílo s názvem *Strmá cesta* bude v následující části práce analyzováno a popisováno detailněji, je Jevgenija Ginzburgová (Евгения Соломоновна Гинзбург). Tato autorka se narodila v Moskvě v roce 1904 do poměrně zámožné rodiny židovského původu, její rodiče byli majitelé lékárny. Rodiče Jevgenije Ginzburgové si přáli, aby z mladé Jevgenije vyrostla vzdělaná a kultivovaná žena, a proto Jevgeniji chtěli dopřát co možná nejlepší podmínky ke vzdělávání. Původní plány rodičů byly takové, že mladá Jevgenija odjede studovat do zahraničí na univerzitu v Ženevě, ale tyto plány se nakonec neuskutečnily. „Они были достаточно обеспеченными людьми, и как все люди их сословия, собирались дать старшей дочери образование за границей. Ее готовили в Женевский университет, но этим планам сбыться не удалось.“¹⁰ Na studia mladá Jevgenija proto odjela do Kazaně, kde studovala a úspěšně absolvovala historicko-filozofickou fakultu.

Jevgenija Ginzburgová byla členem komunistické strany a kromě toho, že v Kazani studovala, pomáhala zde také nastolovat sovětskou moc po Říjnové revoluci. Nějakou dobu Jevgenija Ginzburgová pracovala také jako žurnalistka a byla součástí redakce novin «Красная Татария». Mimo jiné Jevgenija Ginzburgová znala francouzský a německý jazyk, a dokonce se naučila i tatarštinu, jazyk, který je v menší míře používán v Tatarstánu. Následně Jevgenija Ginzburgová začala pracovat jako učitelka na základní škole v Kazani. (Pospíšil, 2001, s.227)

V roce 1932 se Jevgenijí Ginzburgové narodil syn Vasilij (Василий Аксёнов), který se později proslavil nejel jako spisovatel, ale také jako významná osobnost ruského disentu „Был известным диссидентом и антисталинистом,

¹⁰ Евгения Соломоновна Гинзбург. *Biographie.ru* [online]. c2021 [cit. 2021-03-08]. Dostupné z: <https://biographie.ru/znamenitosti/evgeniya-ginzburg/>

поддерживал демократическое российское движение. Публиковался в самиздатовском альманахе «Метрополь». “¹¹

V roce 1937 došlo k zatčení Jevgenije Ginzburgové. Jevgenija Ginzburgová byla zatčena a následně obviněna z trockismu. Trockismus může být chápán jako názorové či myšlenkové hnutí, které je založeno na kritice stávajícího režimu. V čele tohoto antisovětského názorového proudu stál revolucionář Lev Trockij.¹²

Zatčení Jevgenije Ginzburgové proběhlo rychle a téměř bez rozloučení se se svými dětmi a blízkými „*One day she received a telephone call from the head of the NKVD department for special political affairs and was asked to come in to his office. As she prepared to leave her home, she said only casual goodbyes to her children and considered visiting her mother first, Perhaps it was just as well not to see my mother either. What must be must be, and there's no point in trying to postpone it. The door banged shut. I still remember the sound. That was all...I was never again to open the door behind which I had lived with my dear children.*”¹³

Jevgenija Ginzburgová svůj trest, který trval 18 let, strávila v lágru na Kolymě. Navzdory tomu, že na Kolymě, jak už bylo zmíněno výše, panovaly opravdu jedny z nejsurovějších a nejdrsnějších podmínek, Jevgenija Ginzburgová se nenechala ani za těchto okolností zlomit tvrdým režimem a následně, o několik let později, o této kruté lágrové zkušenosti podává svědectví v rozsáhlém díle s názvem Strmá cesta.

Přestože při slovech o gulagu či lágru si mnozí čtenáři vybavují nejprve osobnosti typu Alexandra Solženicyna či Varlama Šalamova, dílo Jevgenije Ginzburgové nesmí být opomíjeno. Toto dílo je v některých publikacích popisováno jako „jedno z prvních pravdivých zobrazení gulagu z pohledu ženy“ (Pospíšil, 2001, s.228)

První část tohoto rozsáhlého románu, který je plný autentických vzpomínek na gulag a poměry panující v něm, byla napsaná v roce 1967 ve Lvově, kde Jevgenija

¹¹ Василий Аксенов. *Eksmo.ru* [online]. Москва, 2020 [cit. 2021-03-08]. Dostupné z: <https://eksmo.ru/authors/aksenov-vasiliy-pavlovich-ID250>

¹² TROCKISMUS - NEPŘÍTEL LENINISMU (1/2). *Kominternet.cz* [online]. 2009 [cit. 2021-03-08]. Dostupné z: http://kominternet.cz/subdom/teorie/443_trockismus_01.html

¹³ Eugenia Ginzburg. *Gulaghistory.org* [online]. c2008-2021 [cit. 2021-03-08]. Dostupné z: <http://gulaghistory.org/exhibits/days-and-lives/prisoners/12>

Ginzburgová spolu se svým manželem nějakou dobu pobývala. V Sovětském svazu se toto dílo šířilo hlavně samizdatem, oficiální cestou nemohlo být v této době publikováno. Další části tohoto románu začaly vycházet přibližně od 80. let. Celý román vyšel nejprve v zahraničí. V Sovětském svazu byl román dostupný veřejnosti až v období Gorbačovovy perestrojky na konci 90. let.

Tento poměrně rozsáhlý román o poměrech v gulagu si získal mnoho příznivců a byl okamžitě přijat literárními kritiky „*V záp. Evropě bylo toto dílo brzy řazeno mezi jednu z nejlépe napsaných knih o gulagu.*“ (Pospíšil, 2001, s. 155)

Jevgenija Ginzburgová, významná spisovatelka ruské lágrové literatury, umřela na rakovinu v roce 1977 „*Умерла Евгения Гинзбург в 1977 году. Причиной смерти стал рак груди, болезнь писательница тщательно скрывала. Похоронена на Кузьминском кладбище в Москве.*“¹⁴

¹⁴ Алфавит инакомыслия. Гинзбург. Svoboda.org [online]. c2021 [cit. 2021-03-08]. Dostupné z: <https://www.svoboda.org/a/30139370.html>

6 Irina Ratušinská

Není žádným překvapením, že se do lágrů během bolševického režimu dostávaly i ženy. Nebylo jich ve srovnání v muži tak mnoho, ale byla jich taktéž velké množství. Při pomýšlení na drobnou ženu, která je nucena čelit surovým táborovým podmínkám, si musí každý klást otázku, jak mohly ženy lágr zvládat a přežívat kruté lágrové podmínky. Avšak při čtení publikací o pracovních táborech a gulazích můžeme být překvapeni, že právě ženy mohly a dokázaly lágrové podmínky zvládat častěji mnohem lépe než muži „*Ženy se o sebe uměly lépe starat, uměly si lépe zašít oblečení a udržovat je, lépe dokázaly mít čisté vlasy. Zdálo se, že lépe dokážou vydržet s malým množstvím jídla, a že tak snadno nepodléhají pelagře ani dalším onemocněním z podvýživy.*“ (Applebaum, 2004, s. 278).

Tato slova potvrzuje i dílo Iriny Ratušinské **Šedá je barva naděje**, které bude později podrobněji rozebráno. Pokud se zaměříme na autorku samotnou, tak Irina Ratušinská (Ирина Борисовна Ратушинская) se narodila ve městě Oděsa v roce 1954. Již od dětství měla lásku k literatuře a kultuře „*ve svých sedmi letech napsala první básně*“ (Kasack, 2000, s.416)

Rodiče vychovávali malou Irinu dle soudobých konvencí – ateistické myšlení a láska ke komunismu byly všudypřítomné v dětství a dospívání mladé Iriny Ratušinské. Irina Ratušinská však tyhle myšlenky rodičů nesdílela, jelikož sama byla věřící, a to právě díky literatuře. S rodiči měla Irina Ratušinská relativně komplikovaný vztah. V období dospívání se Irina Ratušinská rozhodla začít studovat univerzitu v Oděse. Zde začala studovat jadernou fyziku. (Ratušinská, 2001, s.5)

Irina Ratušinská svůj literární potenciál ukázala již při studiu. „*Jako spoluautorka se podílela na textu divadelní hry pro jedno z oděských divadel. Po premiéře bylo představení zakázáno, protože text byl příslušnými orgány označen za antisovětský.*“¹⁵ Literárního talentu Iriny Ratušinské si všimlo i KGB, které se snažilo přemluvit Irinu, aby psala agitační texty na oslavu komunismu a státu. Irina Ratušinská

¹⁵ Svobodný hlas Iriny Ratušinské. *Cdk.cz* [online]. 2016 [cit. 2021-03-08]. Dostupné z: <https://www.cdk.cz/svobodny-hlas-iriny-ratusinske>

tohle odmítla a své univerzitní studium nemohla dokončit, následně se z ní stala plnohodnotná spisovatelka.

Z počátku své literární kariéry Irina Ratušinská psala převážně poezii. O několik let později si mladá spisovatelka našla také manžela, se kterým se přestěhovala do Kyjeva, kde nadále pokračovala ve své básnické tvorbě. Její muž byl podobného smýšlení. Oba dva iritovala představa, že musejí žít v komunistické společnosti, kde jsou utlačována lidská práva a omezovány svobody lidí. Z toho důvodu Irina Ratušinská požádala o možnost vystěhovat se spolu s manželem do zahraničí, tohle jim však pochopitelně nebylo dovoleno, což dalo Irině Ratušinské podnět k tomu, aby projevovala svůj nesouhlas se stranou a komunistickou ideologií ještě více.

Manželský pár se zúčastňoval mnohých protestů na obranu lidských práv a často vyjadřovali nesouhlas s komunistickým režimem „*Koncem r. 1979 se R. také spolu se svým mužem zapojila do hnutí na obranu lidských práv v SSSR a dostala se tak ke konfliktu se státní mocí.*“ (Kasack, 2000, s.416)

V roce 1981 měla Irina Ratušinská se svým mužem první zkušenost se zatčením. Manželský pár byl na 10 dní zatčen a poslán do Butyrské věznice. Následně se komunistická strana pokusila dokonce o jejich otrávení. „*pracovníci KGB provedli nezdařený pokus otrávit oba nepohodlné rebelanty jedem nastříkaným na dveře jejich bytu. Při přípravě akce však byli podle všeho někým vyrušeni, takže Irina s Igorem vyvázli jen lehce přiotráveni.*“¹⁶

V roce 1982 byla Irina Ratušinská zatčena a poslána na 7 let do lágru za antisovětskou poezii a propagandu. Dle slov Ivany Ryčlové byla Irina Ratušinská „*nejmladší žena, která se z politických důvodu ocitla v lágru bývalého sovětského režimu.*“ (Ratušinská, 2001, s.5)

V době, kdy Irina Ratušinská byla poslána do lágru, byla autorka relativně mladá. Irině Ratušinské bylo tou dobou pouhých 28 let. Následovaly dlouhé čtyři roky života za šedými lágrovémi zdmi. Z důvodu toho, že tato básnířka byla vedena jako „politická vězeňkyně“, byly podmínky, ve kterých v lágru žila, jedny z těch nejhorších, jelikož pro takto označené vězeňkyně byly podmínky jiné a ještě surovější

¹⁶ Irina Ratushinskaya. *Poetryfoundation.org* [online]. c2021 [cit. 2021-03-08]. Dostupné z: <https://www.poetryfoundation.org/poets/irina-ratushinskaya>

ve srovnání s obyčejnými vězni. Irina Ratušinská byla také často separována od ostatních lidí a posílána na několik dnů na tzv. „samotku“. V některých zahraničních publikacích se o tomto místu mluví jako o „vězení uvnitř vězení“, které sloužilo právě pro politické vězně. „*She served three years in brutally harsh conditions, including long periods in the small zone, a prison within the prison reserved for political prisoners*“¹⁷

Navzdory surovým podmínkám, kterým musela spisovatelka čelit, Irina Ratušinská nepřestávala psát a pokračovala v boji proti nesvobodě. Básně, které Ratušinská v lágru napsala, se šířily především samizdatově. Na západě její básně vyšly vůbec poprvé časopisecky v časopise Grani a Kontinent v letech 1982 a 1983. (Kasack, 2000, s.416)

Ratušinská byla nakonec propuštěna na popud veřejnosti a mnohých vlivných západních osobností a činitelů v roce 1986. „*Каким-то образом стихи Ратушинской попали к Рейгану, и её освобождение стало одним из условий встречи президента США и генерального секретаря ЦК КПСС Горбачёва в Рейкьявике. В результате этого торга она вышла на свободу на два с половиной года раньше, в октябре 1986-го*“¹⁸.

Po přečtení knihy Šedá je barva naděje si všichni pravděpodobně uvědomujeme, že zdravotní stav Iriny Ratušinské nebyl, a ani nemohl být, ideální po mnoha letech strávených v lágru. Z toho důvodu Irina Ratušinská, která se rozhodla emigrovat se svým manželem do zahraničí, musela postupovat dlouhá léčení a navštěvovat odborníky, kteří se snažili napravit její hladovkami zničené zdraví. (Ratušinská, 2001, s.6)

Několik let Irina Ratušinská se svým manželem žila v USA a Anglii, kde o svých zkušenostech přednášela na mnohých prestižních univerzitách. V roce 1992 spisovatelka, navzdory své minulosti a špatnému zdraví, přivedla na svět dva zdravé syny. O sedm let později se manželský pár rozhodl vrátit se zpátky do rodného Ruska. Irina Ratušinská tvrdila, že Rusko považuje za zdroj inspirace a poezie.

¹⁷ Irina Ratushinskaya. *Poetryfoundation.org* [online]. c2021 [cit. 2021-03-08]. Dostupné z: <https://www.poetryfoundation.org/poets/irina-ratushinskaya>

¹⁸ Завтра: Она стояла за Россию [online]. [cit. 2021-02-15]. Dostupné z: https://zavtra.ru/blogs/ona_stoyala_za_rossiyu

Poezie, která je pro Irinu Ratušinskou typická, je plná pokory před Bohem a plná odhodlání usilovat o spravedlnost. Mimo jiné jsou básně pro Irinu Ratušinskou také prostředek k dialogu s Bohem samotným. Dále si při čtení poezie Iriny Ratušinské můžeme všimnout témat týkajících se schopnosti zachování si duchovní nezávislosti v krutých podmínkách totalitního systému, který je plný lži a nenávisti. (Kasack, 2000, s.417)

Do roku 2017 tato nezapomenutelná osobnost ruské literární scény žila v Moskvě, kde pokračovala s psaním poezie a s bojem proti zlu. Ratušinská kromě své milované poezie psala také scénáře k různým seriálům „писала сценарии для сериалов, в том числе «Приключения Мухтара», «Таксистка», «Аэропорт», «Присяжный поверенный», была литературным редактором сериала «Моя прекрасная няня».“¹⁹

V červenci roku 2017 Irina Ratušinská ve věku nedožitých 64 let umřela. Její přínos pro literární svět je nezpochybnitelný. Dílo Šedá je barva naděje bylo přeloženo do několika světových jazyků. Toto dílo je také považováno za jedno z nejvýznamnějších děl ruské lágrové tvorby. V roce 1988 byla tato kniha vydána v angličtině pod názvem Grey is the Colour of Hope a téměř okamžitě se stala populární po celém světě. Popularitu této knihy dokazuje také skutečnost, že knihu si lze přečíst i v japonštině. (Ratušinská, 2001, s.7)

Pro české čtenáře je k dispozici tato kniha v překladu literární badatelky Ivany Ryčlové z roku 2001.

Jedním z možných důvodů, proč si tato autorka podmanila čtenáře po celém světě, je možná právě to, s jakým nadhledem a ironií Irina Ratušinská své trpké lágrové zkušenosti popisuje a prezentuje. Kniha má formu deníkovým zápisků a vzpomínek. Kromě toho lze v knize najít básně, které Irině Ratušinské utkvěly v paměti z doby, kdy byla v lágru. Pozorným čtenářům knihy také neunikne skutečnost, že Irina Ratušinská se v knize odkazuje na Alexandra Solženicyna, na autora, který měl podobnou zkušenost.

¹⁹ Умерла Ирина Ратушинская. *Colta.ru* [online]. 2017 [cit. 2021-03-08]. Dostupné z: <https://www.colta.ru/news/15321-umerla-irina-ratushinskaya>

7 Analýza děl Strmá cesta a Šedá je barva naděje

Následující úsek bakalářské práce si klade za cíl provést analýzu dvou vybraných děl Strmá cesta a Šedá je barva naděje. Obě knihy budou blíže představeny a následně proběhne vzájemné porovnání těchto knih.

7.1 Strmá cesta

Román Jevgenije Ginzburgové Strmá cesta (Крытый маршрут) je dílo, na které se naše pozornost bude upínat jako první. Tento román, skládající se ze tří částí, je autobiografická kniha vycházející ze vzpomínek Jevgenije Ginzburgové na gulag a na několik let strávených v něm. Strmá cesta může být považována za nejvýznamnější dílo, které Jevgenija Ginzburgová napsala. Díky svému poetickému umu, které byl Jevgeniji Ginzburgové vlastní, autorka popisuje nejen stav bezmoci vůči násilí a utrpení lidské existence, ale také dokáže čtenáře zaujmout poutavým jazykem a svým poetickým vyjadřováním. Z toho důvodu je kniha nejen spolehlivým svědectvím z gulagu pro mnohé historiky, ale také je to dílo obsahující umělecký hodnotné a působivé pasáže. (Kasack, 2000, s.156)

Dílo Strmá cesta začala Jevgenija Ginzburgová psát poprvé v roce 1959 v Zakarpatsku, kde měla autorka chatu. „*Seděla jsem tam pod velkým ořešákem na pařezu a psala tužkou, na kolenou školní sešit.*“ (Ginzburgová, 1992, s.724)

V životě Jevgenije Ginzburgové byly dny, kdy autorka psala velice intenzivně a často dlouho do noci, někdy však několik dní nevzala tužku vůbec do ruky. V roce 1962 autorka vytvořila objemné množství textu reflektující zážitky z gulagu, avšak tyto texty se liší od těch, které máme k dispozici dnes. Byly to texty, které Jevgenija Ginzburgová psala bez myšlenky na jejich uveřejnění a kompletně bez jakékoliv autocenzury. Psala je pouze sama pro sebe, jelikož, jak autorka sama tvrdí, nemohla prostě nepsat. (Ginzburgová, 1992, s.724)

Nicméně o několik let později, přesněji v době 22. komunistického sjezdu, začala mít autorka myšlenky na podání svědectví o tom, co v lágru prožila. Vzala do ruky text, který napsala o několik let dříve, vyškrtla a upravila určité pasáže, něco do textu přidala, začala opakovaně pátrat v paměti a vzpomínat na určité události a začala opět tvořit. „*Opět a opět jsem četla první variantu, plnou básní a emocí, a bylo mi jasné, že to ještě není kniha, ale pouze materiál k ní. Pustila jsem se znovu do práce a nemilosrdně likvidovala celé stránky, které mi ještě včera byly neskonale drahé. (...)*

Když konečně skončily mé letité trampoty s bydlením a já dostala družstevní jednopokojový byt, spálila jsem starou složku, kterou jsem tolik roků schovávala v rozdělených bytech.“ (Ginzburgová, 1992, s. 725)

Co se týče první verze, která nikdy publikována nebyla, Jevgenija Ginzburgová sama tvrdí, že lituje toho, že se ke čtenářům nikdy nedostala první varianta příběhu, která byla plná otevřenosti a upřímnosti. Na stranu druhou, jak autorka sama přiznává, byly tam také nedostatky, které by čtenáři nemuseli ocenit. *„v první variantě bylo mnoho zbytečného, málo promyšleného a dost kompozičně rozbředlého“* (Ginzburgová, 1992, s.725)

Jevgenija Ginzburgová chtěla, aby se řádky, které píše, dostaly ke čtenářům. Sama doufala, že zdrojem k šíření Strmé cesty může být časopis Junost', do kterého pravidelně přispívala a ve kterém uveřejňovala své články, nebo třeba časopis Nový Mír, ve kterém už byl otištěn Jeden den Ivana Děnísoviče od Solženicyna. Bohužel při psaní musela často myslet na to, jak své vzpomínky čtenářům podat z důvodu cenzury. Nakonec se dílo začalo šířit mezi veřejnosti hlavně samizdatově. Román reflektující lágrové vzpomínky autorky se ve společnosti relativně rychle rozšířil. (Ginzburgová, 1992, s.725)

Jevgenija Ginzburgová si začala postupně získávat přízeň čtenářů. Poštou dostávala v dopisech pozitivní ohlasy na její dílo, a dokonce začala dostávat zprávy od spisovatelů a jiných obdivovatelů. *„A nejenom dopisy, ale i autorské výtisky knih s dojemným věnováním. Dostala jsem dopisy od Erenburga, Paustovského, Kaverina, Čukovského, Solženicyna. (...) Přišel se se mnou seznámit mladý historik Roj Medvědév, jehož otec zahynul u nás na Kolymě. Jiná skupina historiků mi věnovala svou knihu, sborník do něhož vepsali: Té, jež předběhla historiky v chápání historických událostí“* (Ginzburgová, 1992, s.726)

Navzdory skutečnosti, že ani v jednom ze dvou časopisů (Junost' a Nový Mír) se příběh Jevgenije Ginzburgové neobjevil, v roce 1967 vyšel poprvé v Itálii. Následně se začal šířit po Evropě. V ruském jazyce vyšel román poprvé ve Frankfurtu. Dílo bylo často popisováno jako jedno z nejlepších děl zachycujících život v gulagu. (Kasack, 2000, s.155)

Jevgenija Ginzburgová byla na jednu stranu ráda, že se její dílo dostalo do povědomí veřejnosti, nicméně Strmá cesta vyšla bez korektur a drobných úprav, které by byly vhodné, doplnila autorka. (Ginzburgová, 1992, s.728)

V České republice vyšla kniha poprvé v roce 1990 nakladatelstvím Sovětskij pisatel'. Do českého jazyka knihu přeložili Jana Červenková, Kamil Chrobák a Milan Jungmann. Na překladu veršů se podílel Jaroslav Kabíček.

7.1.1 Obsah

Kniha je rozdělena na 3 hlavní části, které se dále člení do krátkých kapitol. První část knihy začíná v prosinci roku 1934. Jevgenija Ginzburgová, učitelka v Kazani, dostává ve 4 hodiny ráno rozkaz skrze telefon, aby se dostavila na oblastní výbor do místnosti s číslem 38. V tu dobu hlavní hrdinka ještě neví, jaký je důvod jejího předvolání.

Následně se rozjíždí s Ginzburgovou proces trvající téměř 3 roky, který skončí jejím odesláním do gulagu. Ginzburgová, ač je hrdou komunistkou podporující stranu, je obviněna z neudání svého kolegy Elvova. Elvov je spolupracovník Jevgenije Ginzburgové z univerzity. Tento muž publikoval článek obsahující dle strany antikomunistické myšlenky. Skutečnost, že Jevgenija Ginzburgová Elvova znala se autorce vymstilo. Jevgenija Ginzburgová je sice přesvědčena o svoji nevině a je připravena za ni bojovat, komunisté však mají jiný názor. „*Ukázalo se, že jsem neodhalila tajného trockistu Elvova. Nevystoupila jsem se zdrcující kritikou sborníku materiálů o historii Tatarska, který vyšel pod jeho redakcí*“ (Ginzburgová, 1992, s.13)

Jevgenija Ginzburgová je přesvědčena o tom, že s ní nic strašného nebude a zůstane na svobodě, avšak rodina Jevgenije Ginzburgové autorce silně doporučovala, aby někam odjela a pořádně se schovala, ideálně na několik let. „*Víš, co ti povím, Jevgenije... Poslouchej mě dobře, i když jsem hlava stará a neštudovaná... Jevgenije, stahuje se kolem tebe smyčka... Utíkej, dokavad' můžeš, dokavad' ti ji nehodili kolem krku. Jak se říká – sejde z očí, sejde z mysli! V tvý situaci musíš co nejdál odsud. Pošleme tě k nám do vsi, do Pokrovského...*“ (Ginzburgová, 1992, s.22)

Autorka toto však neudělá, je připravena bojovat za svoji nevinu a za pravdu. Jednoho dne autorce dorazí předvolání do Moskvy. Nejbližší lidé Jevgeniji opět radí, aby do Moskvy nejezdila a aby utekla, Jevgenija Ginzburgová je však odhodlána do Moskvy jet. Věří, že se jí nic nestane, opak je však pravdou. Jevgenija je zatčena a několikrát nucena podepsat určité formuláře obsahující informace o tom, že vystupovala vědomě proti straně. Navíc se dozvídáme, že samotný Elvov proti Ginzburgové všechno podepsal. „*Všechno je odhaleno. Elvov vás vyzradil. Ano, i váš*

muž Aksjonov je zatčen a ke všemu se doznal. Taky je trockista.“
(Ginzburgová, 1992, s.51)

Následujících několik měsíců Jevgenija Ginzburgová střídá různé věznice a je na ni vyvíjen nátlak, aby se přiznala. Je vyslýchána klidně i několik dní v kuse bez možnosti spát. *„Pustili se do mě znovu. Jsem na běžícím pásu. Nepřetržitý výslech. Oni se střídají, já zůstávám. Sedm dní a nocí bez spánku, bez jídla, bez návratu do cely. Dobře oholení, vyspaní muži přede mnou defilovali jako ve snu. (...) Běžící pás má vyčerpat nervovou soustavu, fyzicky vysílit, zlomit odpor, donutit člověka, aby podepsal, co mu předloží. (...) Rychle podepište a lehněte si. Přímo tady na pohovku. Řeknu, aby vás nerušili. V těch protokolech se pravilo, že jsem na Elvovův pokyn organizovala při Svazu spisovatelů Tatarska odbočku redakční teroristické skupiny...“* (Ginzburgová, 1992, s.67)

Jevgenija Ginzburgová tvrdému nátlaku nepodlehne a zůstává morálně čistá. Závěr první části popisuje převoz autorky z vězení, ve kterém strávila dva roky, do gulagu na Kolymu. Navzdory faktu, že dva roky strávené ve vězení se pro Jevgeniji Ginzburgovou zpočátku zdály poměrně dlouhou periodou, není to nic, jak sama autorka přiznává, ve srovnání s dalšími drsnými roky strávenými na Kolymě, kam byla spisovatelka transportovaná spolu s dalšími vězni. Trestancům sice nikdo oficiálně neřekl, kam je vezou nebo co s nimi bude, avšak už tehdy bylo slovo Kolyma několikrát vězni skloňováno. Pro převoz vězňů byl použit speciální vlak. Podmínky, ve kterých převážení vězni strávili celou cestu byly neúnosné. Na druhou stranu to bylo pro vězně určité znamení naděje, jelikož mezi trestanci panovalo rčení tvrdící – *„čím je těsněji, větší špína a víc se hladoví, čím hrubější je stráž – tím větší je šance na přežití“* (Ginzburgová, 1992, s.213)

Druhá část knihy zachycuje autorčiny první zkušenosti s lágrem, a to ode dne převozu do lágru až po plánované propuštění na svobodu po několika letech. Co se týče převozu do lágru, vězni, jak už bylo zmíněno výše, byli převezeni vlakovou soupravou, avšak na začátku druhé kapitoly se dozvídáme, že tato souprava byla označena jako souprava se zvláštním nákladem, což potvrzuje skutečnost, že s trestanci se jednalo a zacházelo spíše jako s levným materiálem určeným k práci než s živými lidskými bytostmi. *„Nápisu zvláštní náklad jsem si na vagónu všimla už při nastupování. Chvilku jsem si myslela, že tam zůstal z předchozí jízdy. Nebylo by to nic divného. Nákladní vagón, prostě v něm něco vezli. Teprve když velitel eskorty*

vyhlašoval denní režim, zapochybovala jsem. Došlo to i těm ostatním. To my jsme ten zvláštní náklad“ (Ginzburgová, 1992, s.217)

Následující kapitoly popisují dennodenní lágrovou rutinu. Nedůstojné přiděly jídla a vody, chabé podmínky, tvrdá práce a všudypřítomné nemoci mezi vězni nejsou v lágru ničím výjimečným. Práce, kterou trestanci prováděli, byla často velice vysilující, a proto se nelze divit tomu, že tito vyzáblí a hladem strádající vězni byli často terčem různých nemocí. Avšak mnoho vězňů vnímalo onemocnění jako úlevu od těžké práce, jelikož v tomto stavu jim bylo povoleno nepracovat. Nicméně pokud lékař rozhodl, že vězeň nemusí jít plnit pokyny, stav daného vězně musel být už velice špatný. Dále pro nás není žádným překvapením, že lékař ve skutečnosti nebyl lékař se zaměřením na léčbu lidských chorob nýbrž veterinář. To je další důkaz toho, že se zdravím vězňů si nikdo nelámал příliš hlavu, jelikož trestanci byli s poklidem léčeni lékařem bez odbornosti. „*Někdy ve snaze zachránit se před hrozící záhubou snažily se některé z nás hledat ochranu u místního lékaře. Jeho vztah k medicíně byl přesně vyjádřen označením koňský lékař, při čemž ne v přeneseném, ale doslovném slova smyslu. Na svobodě pracoval na veterinárním oddělení kteréhosi kolchozu. (...) Z práce uvolňoval až od teploty osmatřicet a výš. Všechny ostatní nemoci chrabře nazýval podvodem a simulantstvím.*“ (Ginzburgová, 1992, s.331)

Vyhnout se tvrdé práci skrze lékaře bylo tedy téměř nemožné, ale v táboře existoval ještě jeden způsob, jak se práci vyhnout. Pokud byly podmínky venku surové natolik, že se pracovat nedalo, nepracovalo se. Pod pojmem surové podmínky myslíme takové podmínky, kdy teplota klesala pod -50 stupňů. Zpravidla však dozorcí i v těch nejhorších mrazech naměřili -49 stupňů a do práce se tedy muselo. Samotná autorka v díle popisuje své spory s dozorcem o tom, že venku je -50 a snaží se ho marně přesvědčit, aby se nemuselo do práce, ale vždy marně. „*Padesát stupňů mrazu znamená odepsaný den, nemusíme jít do práce. Ale jen zkus přesvědčit příslušníka ostrahy zvaného Pihovatý, že je právě padesát a ne devětačtyřicet stupňů! (...) Pihovatý vrže novým bílým ovčím polokožíškem a přistupuje blíž se zapalovačem. Akorát devětačtyřicet!*“ (Ginzburgová, 1992, s.363)

Jevgenija Ginzburgová během svého pobytu v lágru vystřídala několik pracovních pozic. Ze začátku lágrového trestu například vytírala podlahy, avšak s postupem času Ginzburgová začala pomáhat lékařům s nemocnými jako zdravotní sestra. Později byla přesunuta na místo zvané Taskan. Samotná autorka o tomto místě

tvrdí, že je to místo, kam bývají přesunutí invalidé či lidé na pokraji sil. Funguje zde také potravinářský závod, ve kterém se vyrábí například protikurdějové nápoje a pasty. Na výrobu těchto produktů jsou zapotřebí větve z kleče. Tyto větve jsou usekávány a sbírány lidmi na pokraji sil. Práce zde probíhá beze stráže. Pracovat bez jakékoliv kontroly se může zdát čtenářům poněkud zvláštní, avšak autorka čtenářům vysvětluje, že tito lidé by stejně neměli kam utéct, jelikož místo Taskan je situován daleko od civilizace.

Zde v Taskanu uplatňuje autorka pracující jako zdravotní sestra své medicínské znalosti, které si stačila osvojit. Dozvídáme se, že nejčastější chorobou, se kterou se trestanci setkávají a která je trápí, je alimentární dystrofie – nemoc z hladu. Kromě toho tito lidé jsou psychicky narušení, mají problémy s pamětí a jejich hlava se zdá být příliš velká vzhledem k jejich vychrtlému tělu. Jevgenija Ginzburgová tyto lidi přirovnává k mimozemšťanům či vychrtlým loutkám, které sotva hýbou lokty a koleny. (Ginzburgová, 1992, s.441)

Závěr druhé části díla popisuje konec lágrového pobytu Ginzburgové. Dozvídáme se, že těsně před vypršením trestu chodila Jevgenija Ginzburgová do mateřské školky pracovat jako zdravotní sestřička. Pozornosti autorky neuniklo, že děti zde často stonaly a byly poměrně málo čilé a pomalé na svůj věk. Autorka si to vysvětluje tím, že zde na východě daleko od civilizace je nedostatek slunečních paprsků, což může narušovat imunitu a způsobovat nedostatek vitamínu. Na druhou stranu jsou však tyto děti svobodné a mají rodinu.

Autorka sama přiznává, že téměř po 10 letech strávených na Kolymě si na toto místo do jisté míry zvykla, ale její chuť jet domů je opravdu velká. Do konce jejího trestu, který oficiálně skončí 15.2. roku 1947, zbývají už jen týdny, avšak vypršení jednoho trestu neznamená automaticky propuštění a svobodu. Existuje mnoho případů, kdy trest byl ze dne na den prodloužen o několik dalších let, a to bez jakéhokoliv vysvětlení či racionálního odůvodnění, proto u Jevgenije Ginzburgové panují jisté obavy z toho, co dál bude.

Na druhou stranu skutečnost, že během 10 let v lágru dozorcí autorku nezastřelili, což byl poslední dobou poměrně častý jev, byl pro Ginzburgovou úspěch. Tento fakt lehce pozměnil i vnímání lágrového rčení „od zvonění do zvonění“. Dříve toto rčení znamenalo jakýsi smutný povzdech nad tím, že člověk nedostal žádnou milost či aspoň zkrácení trestu. Za doby Jevgenije Ginzburgové znamenala tato lágrem

kolující věta spíše lidské vítězství, a to vítězství nad tím, že člověk dokázal lágr přežít a dočkat se dne svého propuštění. (Ginzburgová, 1992, s. 482)

Kromě všeho výše uvedeného se autorka na konci druhé části knihy zamiluje do doktora Antona Waltera, který je v nemocnici známý tím, že je lékař - homeopat. Anton a Jevgenija si jsou od první chvíle velice sympatičtí a plánují spolu budoucnost. Pro Jevgeniji je Anton velkou oporou pomáhající autorce vypořádat se s posledními dny v lágru. „*Už jenom půldruhého měsíce, Žeňo, těšil mě Anton a tiskl mi ruce. Šest týdnů. Uteče to, než se ohlédneš. Před tebou je patnáctý únor a propuštění na svobodu. Vydržíme to... (...) Zatím ti tady v Taskanu najdu pokojík. Jakmile budeš propuštěna, přijedeš sem.*“ (Ginzburgová, 1992, s. 486)

Poslední část knihy zachycuje propuštění autorky na svobodu a její svobodný život. Autorka ještě nějakou dobu pobývá na Sibiři, kde pracuje jako učitelka na základní škole. Na Sibiři je rozhodnutá bydlet tak dlouho, dokud tam bude její přítel Anton. Kromě toho usiluje Ginzburgová o rehabilitaci.

V této části knihy je zajímavé také to, že můžeme spatřit, jak byl vnímán Stalin v ruské komunistické společnosti a jak lidé vnímali jeho smrt v roce 1953. Dle autorčiných slov bylo úmrtí Stalina ohromnou událostí v celém Sovětském svazu. Tato událost zarmoutila nespočet lidí a velké množství z nich dlouho truchlilo. U mnoha lidí tato událost vyvolávala obavy z budoucnosti Sovětského svazu, a to hlavně z hlediska zahraniční politiky. Našli se dokonce lidé, kteří tvrdili, že po smrti Stalina přijde brzo velká válka, která je nevyhnutelná.

Jevgenija Ginzburgová však celou událost vnímala pochopitelně jinak. Stalina označovala autorka za ztělesnění zla, jelikož to byl právě Stalin, díky kterému Ginzburgová přišla o rodinu a o část svého života. Z toho důvodu se nelze divit, jaký postoj Jevgenija vůči Stalinovi zaujímá.

V úplném závěru knihy můžeme najít epilog, ve kterém se autorka zamýšlí nad celou knihou a svým životem. Jevgenija Ginzburgová stejně jako Irina Ratušinská ujišťuje čtenáře o autentičnosti všeho, co se v knize vyskytuje. Z toho důvodu může být kniha vnímána nejen jako příběh ženy, která se neprávem dostala do lágru a prožila tam několik let, ale i jako důležitý historicky materiál podávající autentické svědectví o lágrových praktikách. „*Chtěla bych čtenáře ujistit, že jsem psala jen a jen pravdu. V textu knihy mohou být ovšem nepřesnosti či chyby způsobené špatnou pamětí. Ale*

lži, konjunkturální chytračení či vědomá zamlžování v ní nejsou.“ (Ginzburgová, 1992, s. 726)

Autorka taktéž vyjadřuje přání, aby si její syn či alespoň vnuk mohli knihu ve své vlasti svobodně otevřít a celý příběh si bez jakéhokoliv možného postihu plně přečíst.

7.1.2 Jazyk a jazykové prostředky

Co se týče jazyka, kniha je psána z velké části spisovným jazykem. Hovorové výrazy se zde ojediněle vyskytují, ale zpravidla jsou používány lágrovými dozorci, kteří tímto stylem jazyka hovoří. Kromě hovorových výrazů zde máme možnost postřehnout také slova spadající do vězeňského slangu. „*Teda když zastavíme, musí bejt ticho. Jako kdyby bylo po vás ... Za mluvení ve stanicích je korekce. (...) Voda je tady úzkej profil. Takže vody máte povoleno na den jeden hrnek. Na všecko. Můžete ji vypít, vylejt nebo se v ní třeba umejt!*“ (Ginzburgová, 1992, s. 220)

Dále nám kniha poskytuje příležitost všimnout si občasných historismu odkazujících převážně na komunistický režim. V textu máme možnost zaznamenat slova jako například „*sovchoz*“, „*kolchoz*“ či „*soudruh*“. „*Dobrý den, soudružko učitelko! Dobrý den, soudruzi*“ (Ginzburgová, 1992, s. 684)

Části textu jsou ojediněle prokládány krátkými básněmi, které autorka napsala při svém pobytu v lágru. Nicméně vyskytují se zde také básně ruských autorů, a to například Puškina či Bloka, které se autorce vybavují při určitých situacích a na které se Jevgenija Ginzburgová odkazuje.

V celém příběhu se taktéž vyskytují jména rodinných příslušníků Jevgenije Ginzburgové. Skloňováno je často jméno syna Vasilije, na kterého autorka vzpomíná. Dále se dozvídáme jména vězňů, se kterými byla autorka v kontaktu, avšak v knize se autorka obrací i k osobnostem, které jsou známe široké veřejnosti po celém světě. V závěru knihy autorka zmiňuje Chruščova, v průběhu textu to je potom Stalin. Jedna z vězeňkyň dokonce Stalinovi posílá veršovaný dopis.

*„Staline, slunce moje zlaté!
kdyby smrt čekala mě snad,
chci jako lístek na široké cestě,
na cestě vlasti umírat...“*

(Ginzburgová, 1992, s. 225)

7.2 Šedá je barva naděje

Druhé dílo, na které se zaměříme, je dílo Iriny Ratušinské. Dílo Šedá je barva naděje (Серый – цвет надежды) je autobiografická kniha založená na vzpomínkách Iriny Ratušinské na lágr. Do lágru se Irina Ratušinská dostala v roce 1982 a strávila v něm 3,5 roku, původně však byla odsouzena k 7 letům v gulagu. „*Bezprostředně po návratu z pracovního tábora, ještě v roce 1986, vycestovala spolu se svým manželem do Velké Británie*“ (Ratušinská, 2001, s.6)

Následující životní etapu strávila Irina Ratušinská v USA, kde začala s psaním. Psaní pomáhalo Irině oprostít se od traumat, které v minulosti v lágru prožila, a kniha Šedá je barva naděje začala vznikat. Ihned poté, co Irina Ratušinská knihu napsala, byla kniha přeložena do angličtiny. Následně ji ještě v roce 1988 vydalo nakladatelství Hodder & Stoughton sídlící v Londýně. Kniha vyšla s názvem *Grey is the Colour of Hope* a stala se ihned velmi populární. „*obletěla celý svět a dostala se na seznam bestsellerů.*“ (Ratušinská, 2001, s.7)

Rusky vyšlo toto dílo až o rok později. Knihu vydalo taktéž londýnské nakladatelství, tentokrát to však bylo nakladatelství s názvem Overseas Publications Interchange. Jak již bylo zmíněno dříve, kniha byla přeložena do několika jazyků včetně japonštiny. Pro české čtenáře knihu přeložila literární vědkyně a badatelka zabývající se lágrovou tematikou Ivana Ryčlová v roce 2001.

7.2.1 Obsah

Co se týče obsahu knihy, tak kniha má formu vzpomínek na gulag. Dílo začíná předmluvou od autorky. V předmluvě Irina Ratušinská promlouvá ke čtenářům a ujišťuje je o autentičnosti celého procesu „*Zákonitě se ptáte: co je v této knize pravda a co umělecký výmysl? Odpovím rovnou: pro výmysl není v této knize místo. Neměla bych prostě tolik fantazie.*“ (Ratušinská, 2001, s.9)

Následně autorka dodává, že z „bezpečnostních důvodů“ jsou pouze pozměněny některá jména postav a chronologie určitých momentů. „*Změněna jsou jen některá jména – ne mých spoluvězeňkyň a ne našich katů, ale těch lidí, kteří s námi soucítili a tajně pomáhali, tedy téměř všech vězňů, dozorců, některých důstojníků. Je to nutné, aby se s nimi KGB krutě nevypořádalo. Z téhož důvodu je na několika místech pozměněna chronologie událostí*“ (Ratušinská, 2001, s.9)

Kromě symbolických změn, které Ratušinská z výše uvedeného důvodu byla nucena udělat, jsou však všechny události pravdivé a reálně prožité. V úplném závěru předmluvy se Irina Ratušinská upřímně omlouvá všem ženským obětem táborů za to, že si nestačila vzpomenout na všechny kruté historky a události zažité v gulagu.

Po předmluvě začíná samotný příběh autorky. Celý příběh je členěn do 46 relativně krátkých kapitol, většina kapitol má zpravidla 3-5 stran. V první kapitole je zachycen úplný konec procesu. Popsán je Ratušinské příjezd domů a vítání se s rodinou. Irina Ratušinská stále nemůže věřit tomu, že se nejedná o žádný podfuk, ale když „kágébák“ definitivně odejde z bytu Ratušinské, Irina Ratušinská dostává naději, že je svobodná.

Irina Ratušinská za tu dobu, co byla pryč, zjišťuje, že se plno věcí změnilo. „*A už i holky vylezly z pokoje, hubeňoučké, jak za tu dobu vyrostly... Neteře. Byly úplně malinké, když mě zatýkali. Mladší neuměla ještě mluvit.*“ (Ratušinská, 2001, s.13)

Následující kapitola se již vrací o 3,5 roku nazpátek a monitoruje zatčení Iriny Ratušinské, soudní proces, při kterém je odsouzena, a následně její transport do gulagu. Již u druhé kapitoly si můžeme všimnout ironického stylu, který Ratušinská často při psaní svého díla uplatňuje. „*Už sedmý měsíc si žiji jako královna. Předbíhají mě a otvírají dokořán dveře – cely, vyšetřovny, soudní síně... Zavírat je za sebou mi také nepřísluší. Pešky teď nechodím – nanejvýš po chodbě (...) Mám tu poprvé ve svém životě vlastní, oddělený pokoj, dokonce s nábytkem: železná postel, noční stolek, deka, paraša...*“ (Ratušinská, 2001, s.14)

Následující kapitoly popisují samotný pobyt v lágru od příjezdu až po jeho konec. Irina Ratušinská popisuje dennodenní lágrovou rutinu, kterou prožívá spolu s dalšími politickými vězeňkyněmi. Mezi další nejčastěji zmiňované vězeňkyně patří například Táňa, Olja, Nataša, Edita či paní Jadviga. Všechny tyto vězeňkyně spolu prožívají ponižování ze strany strážců na denní bázi, nespravedlivé zacházení a také nucený pobyt na samotkách. Pokud je jedna z vězeňkyň poslána na několik dnů, nejčastěji na 10, na samotku – na temné místo bez jakéhokoliv kontaktu s ostatními, ostatní vězeňkyně často drží protestní hladovky na podporu dané osoby.

Držet protestní hladovky se může zdát iracionální, vždyť vězeňkyně komplikují situaci samy sobě, může si někdo říct, nicméně pro komunistický režim je důležité, aby tyto politické vězeňkyně zůstaly živé a prožívaly tuto hrůzu při plném

vědomí. Z toho důvodu jakékoliv vážné komplikace způsobené držením hladovky či dokonce smrt, která naštěstí v příběhu Ratušinské z důvodu hladovek nenastala, jdou na vrub dozorcům, kteří můžou být za toto potrestáni.

Vězeňkyně sice často drží hladovky, ale všudypřítomná podvýživa je evidentní. Dále Irina Ratušinská například v jedné pasáži popisuje, jak každá z vězeňkyň má přiděl 1g čaje na den. Tento 1g se obvykle použije 4x, nicméně už napotřetí se jedná spíše o sugesci toho, že daná osoba nepije vodu ale čaj.

V táboře se vyskytuje kromě dozorců a trestankyň také kočka jménem Ňurka. Tuto kočku mají všechny vězeňkyně rády. Ačkoliv přiděl jídla a potravy je chabý, trestankyň se dokáží i za těchto podmínek s kočkou Ňurkou podělit o svůj přiděl jídla. Snad jediné období, kdy Ňurka nedostává žádné jídlo navíc, je období hladovek, jelikož vězeňkyně si jídlo v jídelně nevyzvedávají, ale rovnou ho protestně vracejí nazpátek. „*Ňurka se diví: kde je její oběd? Obvykle jí dáváme všechno, co je pro kočku aspoň trochu k snědku, z vlastního přidělu, ale teď vracíme všechno zpět do kuchyně. (...) Snažíme se vysvětlit Ňurce, co je to hladovka, ale ona odpovídá tázavým mňau? Potom, když pochopí, že je všechno marné a ničeho se od nás nedočká, nadlouho mizí*“ (Ratušinská, 2001, s. 81)

Kromě toho, že všechny vězeňkyně, ač strádají, jsou schopné dělit se s kočkou o jídlo, všechny také drží pevně pospolu a pomáhají si. „*Včera zavřeli Jadvigu Beljauskene. Je to invalidní stará žena. Jestli nutně potřebujete někoho mučit – prosím, odsedíme kromě svých i její dny korekce. A ji propustíte. Nebo máme napsat žádost přímo na adresu KGB?*“ (Ratušinská, 2001, s.162)

V průběhu čtení se také čtenářům nabízí možnost dozvědět se, že i v těchto podmínkách jsou přítomny úplatky dozorců a také to, že mnoho vězeňkyň se snaží otěhotnět z důvodu možnosti přesunu do nemocnice a následné možnosti odpočinout si od práce. „*Jednoho pěkného májového rána jsem vyšla s hadicí napojit naše záhonky. (...) Tu se přes náš plot mrštně přehoupl člověk v černém. (...) Hele Iro, dal jsem tři sta rublíků, aby si tak na dvě hodinky nikdo nevšim, že jsem přelez plot. Mám chuť na ženskou. Pudeš? Na Vasjově návrhu není v podstatě nic neobvyklého. Mužská a ženská nemocniční zóna jsou hned vedle sebe, dva ploty a drátěné zátarasy. Kriminální bývají při penězích, celá ostraha bere ochotně úplatky, ženské jsou zpravidla jenom rády -samy mají také chuť a je zde šance otěhotnět.*“ (Ratušinská, 2001, s.182)

I když je kniha plná momentů utrpení a nedůstojného zacházení ze strany pracovníků lágru, vyskytují se zde také momenty, kdy vidíme do jisté míry ochotu dozorců ulehčovat ženám jejich lágrový pobyt. Ženy chodí pravidelně šít rukavice a mají přidělenou normu, kterou musí zvládnout. Norma, která by měla být splněna, je neúměrně vysoká, a proto není v silách vyhublých žen tuto normu splnit, avšak můžeme vidět, že dozorce pracující u rukavic ženám řekne, aby udělaly tolik, kolik zvládnou. O zbytek se on postará. Takových momentů není mnoho, nicméně ojediněle můžeme podobné momenty zaznamenat.

Poslední kapitola zachycuje konec pobytu v gulagu a osvobození Iriny Ratušinské. Samotná autorka v závěrečné kapitole popisuje touhu přísluhovačů režimu vymanit z vězeňkyň žádost o milost, ale Ratušinská tohle striktně odmítá. Na základě žádosti o milost bylo v tehdejším SSSR propuštěno velké množství vězeňkyň, Ratušinská však byla, ač o milost nepožádala, na základě tajného dokumentu, který se jí nikdy nedostal do rukou, propuštěna taktéž. „*Stalo se tak na tajný příkaz Andreje Gromyky. Ratušinské se tento úřední dokument nikdy nedostal do rukou, pouze se časem dozvěděla, v čem spočívala jeho přísná tajnost. Odmítla totiž podat žádost o milost, na jejímž základě byla v té době prezidiem Nejvyššího sovětu SSSR osvobozena většina politických vězňů s odůvodněním: „Nechci milost, chci rehabilitaci.“ Nejvyšší výkonný orgán státní moci proto neměl k jejímu osvobození oficiální právo*“ (Ratušinská, 2001, s.6)

Za závěrečnou kapitolou se dále nachází epilog a slovník vězeňských slov, které byly v průběhu knihy hojně používány. V epilogu se dozvídáme to, že místo, na kterém Ratušinská strávila 3,5 roku, tzv. „*Malá zóna*“, přestalo existovat. Dále je zde stručně vyličen osud některých vězeňkyň, se kterými jsme se mohli seznámit v průběhu čtení celého příběhu. „*Lagle žije v Estonsku, paní Lída – v Litvě, Nataša a Galja – v Rusku, Raja a Olja – na Ukrajině, Táňa – v Americe. Ve vyhnanství ale dosud zůstaly Tatjana Michajlovna Velikanovová a Jelena Sannikovová, zůstaly stovky politických vězňů po jiných táborech, žalářích, vyhnanstvích a psychiatrických léčebnách.*“ (Ratušinská, 2001, s.246)

Ve slovníku můžeme najít seznam vězeňských slov, které jsou „přeloženy“ do spisovného jazyka. Vyskytují se zde slova jako „čtvrťka“, „mamky“ nebo tzv. „nepovolená slova“. První ze tří zmíněných slov označuje trest delší než 25 let, druhé slovo nese označení pro ženy, které v lágru otěhotněly nebo přijely do lágru už těhotné.

„Nepovolená slova“ je lágrový termín pro „všechna slova, která označovala jakýkoliv antisovětský pojem či aktivitu. Mohla to být však i slova vulgární aj. Byl to pojem velmi široký a jeho interpretace záležela více méně na vůli KGB. Za použití nepovoleného slova se posílalo do korekce.“ (Ratušinská, 2001, s.247)

7.2.2 Jazyk a jazykové prostředky

Co se týče jazykového stylu, kterým je kniha napsaná, nelze si nevšimnout básnického umu Iriny Ratušinské. Celý text je prokládán básněmi, které si Ratušinská pamatovala ještě z doby před lágrem. Kromě toho některé z básní byly složeny autorkou přímo v lágru. Ratušinská taktéž v průběhu knihy zmiňuje a odkazuje se na některé z významných osobnosti ruské literatury, a to například na Solženicyna či Bulata Okudžavu. „Všechno nejlepší do nového roku, holky! Tahle písnička je pro vás! A začaly zpívat – nevím proč – Okudžavu“ (Ratušinská, 2001, s.156)

Dále si nelze nevšimnout, že autorka používá pro psaní knihy formální i neformální mluvu. V případě, že Ratušinská popisuje například své myšlenky, které se ji honily hlavou, nebo dialogy mezi vězeňkyněmi, v tomto případě je použita zejména formální a spisovná mluva. Pokud však jde o dozorce a jejich mluvu, zpravidla zde vidíme jazyk hovorový. „Ženský začali vám dávat lepší jídlo! (...) Ratušinská a Osipovová, do korekce ! Za stávku !“ (Ratušinská, 2001, s. 134)

Při čtení můžeme taktéž zaznamenat vzpomínky Iriny Ratušinské na svého manžela Igora a snahu Ratušinské o jejich vzájemný kontakt skrze dopisy i v této těžké době. Metafory se ojediněle v textu také vyskytují, ale mnohem častější je zde ironie či humor, kterým si vězeňkyně svůj pobyt v lágru odlehčovaly. „Toho léta jsem šťastně dopsala svůj druhý táborový sborník básní a šťastně se mi ho podařilo odeslat Igorovi. Ten sborník jsem nazvala Mimo limit: limit, jimž je určena korespondence ve vnitrotáborovém vězení – jeden dopis za dva měsíce, navíc cenzurovaný“ (Ratušinská, 2001, s.198)

Naopak někdy vězeňkyně vedly mezi sebou filosofické rozpravy a hledaly odpovědi na otázky o smyslu bytí apod. „Někdy se mi zdálo, že normální lidský svět už neexistuje a já se nacházím v jednom obrovském blázinci. To jsme pak s Táňou vedly nekonečné diskuze o přesné definici – co je to lidská bytost.“ (Ratušinská, 2001, s.199)

7.3 Vzájemné porovnání

Hlavní náplní této části práce bude porovnání dvou knih, které byly detailněji rozebrány v předchozích kapitolách. Zaměříme se na podobnosti a odlišnosti těchto děl. Následně budeme pátrat po tom, v čem si jsou obě autorky podobné či odlišné. Brán v potaz bude také styl psaní dvou autorek či jazykové prostředky, které se v dílech vyskytují.

7.3.1 Obsahové shody a rozdíly

Pokud budeme brát v potaz obsahovou rovinu těchto dvou děl, můžeme konstatovat, že obě dvě díla si jsou do jisté míry podobná. Kniha Šedá je barva naděje i Strmá cesta zachycují několik let strávených v lágru popsanych z ženského úhlu pohledu.

Dějová linie díla Strmá cesta se odehrává převážně v 50. letech za krutovlády Stalina, což je poněkud dříve ve srovnání s knihou Šedá je Barva naděje od Iriny Ratušinské, která se dostala do gulagu v době, kdy gulagy byly už na ústupu, ba dokonce formálně neexistovaly. Z toho důvodu lze usuzovat, že podmínky, ve kterých byla nucena žít jistou dobu Jevgenija Ginzburgová, byly o poznání horší ve srovnání s Irinou Ratušinskou, která byla v lágru o několik dekad později, navíc to nebyla Kolyma.

Tyto věty potvrzuje i česká rusistka Radka Bzonková, která připouští, že lágry za hrůzovlády Stalina byly opravdové peklo. „V chronologii sovětských lágrů nacházíme jejich dva základní typy: lidožroutské, tedy stalinské, které požíraly miliony lidí, a vegetariánské, které sice většinu nezabíjely, ale doháněly k šílenství, k fyzické i duševní vyčerpanosti. Léta osmdesátá se nesou ve znamení těch druhých.“²⁰

Na druhou stranu nesmíme podceňovat krutost lágru mimo Kolymu. Irina Ratušinská sice nemusela čelit dlouhým vysilujícím sibiřským mrazům, kdy teplota v zimě klesala klidně i k -50 stupňům, avšak nelidské chování dozorců, chabé přiděly jídla a těžká práce jsou zde jasně patrné taktéž, i když se nejedná o Kolymu a lágrové trápení se odehrává blíže ke konci 20. století – k době, ve které bychom očekávali

²⁰Notonlyrussia.com [online]. 2014 [cit. 2021-03-24]. Dostupné z: <https://www.notonlyrussia.com/news/radka-bzonkova-radka-rubilina-recenze-na-vzpominky-iriny-ratusinske-ze-sovetskych-lagru-osmdesatych-let/>

poměrně důstojné jednání k vězňům s trochu lidskosti. Nicméně nic z toho, až na výjimky, v knize téměř nevidíme. Dozorci jednají s vězni téměř stejně jako za vlády Stalina a lágrové stěny jsou minimálně stejně oprýskané jako v 50. letech. Jediný rozdíl mezi přístupem lágrových pracovníků k vězňům je ten, že za doby Jevgenije Ginzburgové si žádný z vězňů nedovolil na něco si stěžovat či psát oficiální stížnosti, avšak v době Iriny Ratušinské to bylo poměrně časté. Vězňů nebylo tolik, kolik za dob Stalina, a v zájmu strany už nebyla cílena likvidace vězňů. Strana se spíše zaměřovala na jejich psychické týraní.

Všechny tyto skutečnosti ovlivnily i způsob myšlení jednotlivých trestanců, což pozorný čtenář může při čtení děl zaznamenat. Zatímco v díle Jevgenije Ginzburgové jsou vězni vnímáni jako levný zdroj síly, který v případě potřeby bez problému bude zastřelen, u Iriny Ratušinské vidíme, že vězni si uvědomují své postavení a jsou ochotni odporovat lágrovým dozorcům. „*do popředí vystupuje vědomí vlastní hodnoty. Musí s ní počítat bachaři, příslušníci KGB, spoluvězni. Tím, že si (s obrovským úsilím) dokázali vydobýt alespoň zlomky práva, které jim náleželo, se zvyšovala jejich důvěra v sebe samé. Byli hladoví, sotva stáli na nohou, ale jejich pohled nevydržel žádný bachař. To dodávalo sílu: psali stížnosti, obraceli se na prokurátora, stávkovali, drželi protestní hladovky, posílali prohlášení na zasedání organizací na ochranu lidských práv, dařilo se jim pašovat přes zdi lágru svou tvorbu. Proto také Irina Ratušinská zařadila do knihy doslovné znění dopisu jejich Malé zóny na Madridskou schůzku KBSE (1983), jejich stížnosti, prohlášení atd.*“²¹

Co však Ginzburgová může Ratušinské závidět je délka trestu. Jevgenija Ginzburgová, která musela v lágru strávit celých deset let, strávila za šedými zdmi téměř 3x větší množství času ve srovnání s Irinou Ratušinskou, která byla po 3,5 letech osvobozena.

Další rozdíl, kterého si můžeme všimnout, je ten, že Irina Ratušinská ve své knize popisuje čistě jen období zatčení a následný pobyt v lágru. Naopak Jevgenija Ginzburgová kromě vězení a lágru stručně popisuje také to, co předcházelo jejímu zatčení a jak si vedla v období po propuštění z pracovního tábora.

²¹ Notonlyrussia.com [online]. 2014 [cit. 2021-03-24]. Dostupné z: <https://www.notonlyrussia.com/news/radka-bzonkova-radka-rubilina-recenze-na-vzpominky-iriny-ratusinske-ze-sovetskych-lagru-osmdesatych-let/>

V knihách máme také možnost zaznamenat zajímavosti týkající se vězení či lágrového života. Irina Ratušinská například popisuje to, jak se do lágru pašoval líh na výrobu alkoholu. *„Někdy se jim podařilo pronést přes kontrolu až tři litry lihu. (...) Vezme se prezervativ a hermeticky se spojí s plastickou hadičkou. Potom vězeň postupně spolyká prezervativ i s hadičkou, přičemž její konec si ponechá v ústech. Aby konec hadičky neklouzl do útrobu celý, upevní se mezi zuby (...) Pomocí injekční stříkačky se hadičkou vpraví do prezervativu tři litry lihu a – vězeň jde do zóny.“* (Ratušinská, 2001, s. 199)

V knize Jevgenije Ginzburgové nás může zaujmout například vězeňský systém ťukání na stěny. Vězni se pomocí tohoto systému dorozumívají ve věznicích. *„Celá abeceda se dělí na pět řad. V každé je pět písmen. Každé písmeno je dáno dvojím ťukáním. První znamená řadu a druhé pak místo písmena v řadě.“* (Ginzburgová, 1992, s.58)

Nesmíme zapomenout také zmínit, že Irina Ratušinská byla na rozdíl od Jevgenije Ginzburgové na lágr relativně připravená. Ratušinská před nástupem do lágru četla Alexandra Solženicyna, a tak o všem, co se v lágru děje, měla představu. Autorka také věděla, že se zatčením nic neudělá nebo že je zbytečné se v lágru čehokoliv doprošovat.

Naopak za doby Jevgenije Ginzburgové probíhalo zatčení neočekávaně rychle a často se vězni snažili dokazovat svou vlastní nevinu, jelikož naivně věřili, že nespravedlivý rozsudek můžou zvrátit. *„U naprosté většiny vězňů se ze všeho nejdříve dostavil šok, pak touha objasňovat mylku v jejich případě a následná pomalá rezignace na svou situaci.“*²²

Obecně vzato však může být konstatováno, že tyto dvě knihy si jsou v mnoha ohledech, co se týče obsahu, podobné. Pokud se knihy něčím odlišují, je to spíše jazykový styl dvou autorek. Dále to jsou věci jako například role vězňů v rámci lágru a připravenost autorek na lágr. V obou knihách můžeme z velké části vidět kruté táborové dozorce, surové lágrové praktiky, prostituci nebo brzké ranní budíčky a celodenní dřinu odměněnou hrstkou hnusného jídla a malou skleničkou vody.

²² Notonlyrussia.com [online]. 2014 [cit. 2021-03-24]. Dostupné z: <https://www.notonlyrussia.com/news/radka-bzonkova-radka-rubilina-recenze-na-vzpominky-iriny-ratusinske-ze-sovetskych-lagru-osmdesatych-let/>

Najdeme zde však i radost a potěšení z malých věcí, ženskou pospolitost, toleranci, vzpomínky na minulost či rodinu a výjimečně také to, jak se někteří z lágrových pracovníků snaží do jisté míry vězňům pobyt ulehčit.

7.3.2 Jazykové prostředky

Pokud se zaměříme na jazyk a jazykové prostředky, které se v obou knihách vyskytují, obě díla jsou napsány vzdělanými a kultivovanými ženami, které disponují velkým slovním bohatstvím. Není proto žádným překvapením, že knihy jsou psány spisovným jazykem. Nicméně vyskytují se zde v mále míře i výrazy hovorové či slangové.

Vezmeme-li v potaz knihu *Šedá je barva naděje*, můžeme konstatovat, že v tomto díle se ve srovnání s knihou Jevgenije Ginzburgové objevují mnohem častěji slova vězeňského slangu. Dílo *Strmá cesta* vězeňský slang obsahuje taktéž, avšak výskyt specifických slov jako „*paraša*“, „*korekce*“ či „*zek*“ jsou u Iriny Ratušinské častější. Možná právě z důvodu relativně velkého výskytu výše uvedených slov můžeme nalézt v závěru knihy *Šedá je barva naděje* slovník objasňující tato slova.“

Pokud jde o jazyk čistě hovorový, tento jazyk je používán převážně lágrovými pracovníky. Samotné autorky nespisovné výrazy používají spíše zřídka. U Jevgenije Ginzburgové, která v lágru pracovala jako zdravotní sestřička, se můžeme dokonce setkat s odbornými termíny z medicíny. Pokud mají být některá z těchto slov uvedena, můžeme zmínit například slova jako „*avitaminóza*“, „*pneumotorax*“, „*alimentární distrofie*“ nebo „*paroxysmální tachykardie*“. Slova medicinská či odborná se naopak v knize Iriny Ratušinské téměř nevyskytují.

Další z rozdílů, kterou můžeme postřehnout, je styl popisu okolních událostí a také toho, co zrovna v lágru probíhá. Zatímco Jevgenija Ginzburgová popisuje události zpravidla svým vlastním pohledem a nikoho dalšího do dění nezapojuje, v díle Iriny Ratušinské máme možnost všimnout si mnohem častějších dialogů mezi vězeňkyněmi, či dokonce mezi vězeňkyněmi a dozorci.

Jevgenija Ginzburgová prezentuje myšlenky a názory zpravidla sama, v knize Ratušinské však spolu dokáže v jeden moment interagovat mnoho postav a můžeme si všimnout častých vzájemných interakcí.

„A na KGB taky kašlete?“

- *Ne že bychom kašlaly, ale ignorujeme je.*
- *Iro, hele já mám jen sedm tříd. Nemluv tak složitě.*

- *Tak dobře – kašleme!*“ (Ratušinská, 2001, s.184)

Kromě toho lze usoudit, že dílo Strmá cesta je dílo o tom, jak samotná autorka Jevgenija Ginzburgová lágr vnímá a jak v něm přežívá. Naopak dílo Šedá je barva naděje může být chápáno jako kniha o skupině politických vězeňkyň v lágru, které jsou sužovány lágrovémi praktikami. V čele této skupiny stojí samotná autorka Irina Ratušinská, která tyto myšlenky reflektuje. Často se zde v rámci ženského kolektivu řeší vzniklé problémy, různorodé spory, hladovky, ale i věci pozitivní.

Radka Bzonková knihu Ratušinské popisuje jako encyklopedii ženského chování. Tato encyklopedie je charakteristická „*neustálou činností, zušlechťováním okolí, potřebou čehosi hezkého, radostného (záhon květin pod oknem). Přes třísměnný provoz v šicí dílně si dokázaly pěstovat zeleninu, sadit kytky, upravit cesty, pěstovat bylinky, vyšívat, slavit narozeniny, radovat se z maličkostí. V korekci krmily a cvičily myši, recitovaly přes trubky topení básně...*“²³

Obě díla byla napsána ženami s láskou k literatuře, proto se v obou knihách vyskytují básně s účelem reagovat na něco nebo vystihnout určitou situaci. Avšak Irina Ratušinská ve srovnání s Jevgenijí Ginzburgovou zařazuje do textu nějakou ze svých básní mnohem častěji. Básně, které v textu můžeme zaznamenat, jsou různorodé. Mužou to být básně plné optimismu, ale také básně pesimistické.

V obou dílech se taktéž vyskytují občasná přirovnání, metafory či řečnické otázky. „*Všechny jsme nemocné kurdějema, pelagrou, alimentární dystrofií! Kdo dal těm lidem právo týrat nás ještě žízní?*“ (Ginzburgová, 1992, s.242)

Navzdory tomu, že obě knihy popisují tvrdý lágrový život, obě autorky líčí svůj lágrový příběh s jistým nadhledem a klidem. Při čtení dvou textů vidíme odhodlání autorek vypořádat se s gulagem a s nepřízní osudu. Skutečnost, že se v gulagu ocitly, ač neprávem, tyto autorky přijímají jako prostý fakt či jako hroznou praktiku komunistického režimu, rozhodně zde však nevidíme lítost nad něčím, co autorky v minulosti provedly.

Také zde nevidíme a nenajdeme věci jako náрек nad špatným životním osudem a strach z budoucnosti či smrti. Pokud autorky o něčem pochybují nebo se o něco

²³ *Notonlyrussia.com* [online]. 2014 [cit. 2021-03-24]. Dostupné z: <https://www.notonlyrussia.com/news/radka-bzonkova-radka-rubilina-recenze-na-vzpominky-iriny-ratusinske-ze-sovetskych-lagru-osmdesatych-let/>

strachují, zpravidla to je jejich rodina. Irina Ratušinská často vzpomíná na svého muže, Jevgenija Ginzburgová potom na syna.

Obě autorky jsou ochotny odporovat nátlaku dozorců za každou cenu. Na rozdíl od některých jiných vězňů, kteří za příslib dřívějšího propuštění spolupracovali s pracovníky lágru a donášeli na své blízké či šířili nepravdy, Jevgenija Ginzburgová i Irina Ratušinská vždy bojují za pravdu a spravedlnost, a to i za cenu korekcí či dlouhých vyčerpávajících výslechů. Po propuštění obou autorek z gulagu je tedy patrné, že autorky ničeho nelitují a zůstávají morálně čisté, jelikož mohou žít s pocitem, že nikomu neublížily a nepoškodily neprávem jméno nějakého člověka.

Kromě toho jsou si tyto dvě autorky podobné ještě v jedné věci, konkrétně v tom, že obě bojují za spravedlnost a chtějí kromě svobodného života také rehabilitaci. O milost nikdy nepožádaly, jelikož se cítí nevinně. Pokud by některá z těchto dvou autorek požádala o milost, mohlo by to být vnímáno jako skutečnost, že přijímají chybu, kterou v minulosti udělaly a chtějí ji napravit. Avšak autorky se za nic kát nechtějí. „- *Nežádala jste o milost a oficiálně nemá prezidium Nejvyššího sovětu SSSR právo udělit vám milost. – Já nechci milost, chci rehabilitaci!*“ (Ratušinská, 2001, s.245)

8 Závěr

Hlavním cílem bakalářské práce bylo porovnat díla dvou ženských autorek Jevgenije Ginzburgové a Iriny Ratušinské. K porovnání byly vybrány nejproslulejší knihy těchto autorek – **Strmá cesta** a **Šedá je barva naděje**.

V teoretické části jsme se zpočátku zaměřili na definici lágrové tvorby a její základní rysy. Kromě charakteristických rysů lágrové literatury byla představena stručná historie gulagů (lágřů) v Sovětském svazu.

V dalších kapitolách bylo poukázáno na nejznámější spisovatele, kteří měli s lágrem zkušenosti a kteří lágrovou zkušenost reflektují ve svých dílech. Pozornost byla věnována například Solženicynovi, Šalamovovi a dalším významným autorům ruské literatury. Kromě děl těchto autorů byly představeny do jisté míry také jejich životní osudy, které jsou často nezbytné pro pochopení jejich tvorby.

Kromě samotných autorů jsme také neopomenuli některé literární vědce a badatele, kteří se tematikou lágru zabývají. Zmínili jsme domácí i zahraniční badatele.

V teoretické části práce byly představeny autorky Jevgenija Ginzburgová a Irina Ratušinská. Zaměřili jsme se na jejich životní osudy, na okolnosti, při kterých byly poslány do lágru, a také na to, jak si tyto autorky vedly po propuštění z tábora.

Závěr práce si kladl za cíl porovnat dvě díla těchto autorek a hledat podobnosti či odlišnosti v textech. Zaměřili jsme se na rovinu obsahovou i jazykovou. Následně bylo poukázáno na jisté podobnosti v obou dílech. Dospěli jsme k závěru, že v obou dílech je zjevný boj autorek za spravedlnost a odhodlání Ginzburgové i Ratušinské lágr přežít. Dále bylo vyvozeno, že knihy si jsou svých obsahem do určité míry podobné.

Našly se však i věci, které tyto autorky odlišují. Mezi jednu z hlavních odlišností můžeme zmínit připravenost autorek na lágr nebo postavení vězňů v lágru. Z hlediska jazykového si můžeme všimnout častějšího používání slangových slov, hojnější výskyt básní a větší dialogičnost v díle Iriny Ratušinské. V díle Jevgenije Ginzburgové naopak můžeme najít slova odborná.

9 Seznam použité literatury

9.1 Knižní zdroje

KASACK, Wolfgang. *Slovník ruské literatury 20. století*. Praha: Votobia, 2000. ISBN 80-7220-084-4.

POSPÍŠIL, Ivo. *Slovník ruských, ukrajinských a běloruských spisovatelů*. Praha: Libri, 2001. ISBN 80-7277-068-3.

BINOVÁ, Galina Pavlovna. *Panoráma ruské literatury*. Boskovice: Albert, 1995. ISBN 80-85834-04-9.

ŠALAMOV, Varlam Tichonovič. *Kolymské povídky*. Přeložil Sergej MACHONIN. Praha: Mladá fronta, 1995. ISBN 80-204-0516-X.

APPLEBAUM, Anne. *Gulag: dějiny*. Praha: Beta-Dobrovský, 2004. ISBN 80-7306-152-X.

ZAHRÁDKA, Miroslav. *Ruská literatura XX. století: (literární proudy a osobnosti)*. Olomouc: Periplum, 2003. ISBN 80-86624-08-0.

GINZBURG, Jevgenija Semenovna. *Strmá cesta: kronika z časů kultu osobnosti*. Praha: Odeon, 1992. Klub čtenářů (Odeon). ISBN 80-207-0394-2.

RATUŠINSKAJA, Irina. *Šedá je barva naděje*. Přeložil Ivana RYČLOVÁ. Brno: Barrister & Principal, 2001. ISBN 80-85947-72-2.

9.2 Elektronické zdroje

ГУЛАГ значение. *Classes.ru* [online]. 2021 [cit. 2021-03-08]. Dostupné z: <https://classes.ru/all-russian/russian-dictionary-encycl-term-16777.htm>

ГУЛАГ. *Музей истории ГУЛАГа* [online]. 2021 [cit. 2021-03-08]. Dostupné z: <https://gmig.bm.digital/ontology/265160445994754048/gulag>

Stalinův režim. *Tyden.cz* [online]. 2020 [cit. 2021-03-08]. Dostupné z: https://www.tyden.cz/rubriky/zahranici/rusko-a-okoli/sovetskymi-gulagy-proslo-podle-historiku-az-18-milionu-lidi_541816.html

Gulag (Gosudarstvennoje upravlenije lagerej). *Totalita.cz* [online]. c1999-2021 [cit. 2021-03-08]. Dostupné z: <http://www.totalita.cz/vysvetlivky/gulag.php>

- КРАТКАЯ ИСТОРИЯ ГУЛАГА. *Nm1925.ru* [online]. 2019 [cit. 2021-03-08]. Dostupné z: http://www.nm1925.ru/Archive/Journal6_2018_11/Content/Publication6_7049/Default.aspx
- Остатки уранового лагеря в Магаданской области. Фотографии из экспедиции Музея истории ГУЛАГа. *Meduza.io* [online]. 2017 [cit. 2021-03-08]. Dostupné z: <https://meduza.io/feature/2017/08/13/ostatki-uranovogo-lagerya-v-magadane-fotografii-iz-ekspeditsii-muzeya-istorii-gulaga>
- Жигулин Анатолий Владимирович. *Biblioclub.ru* [online]. c2001-2021 [cit. 2021-03-08]. Dostupné z: https://biblioclub.ru/index.php?page=author_red&id=92352
- Жигулин Анатолий Владимирович. *Энциклопедия Кругосвет* [online]. c1997-2021 [cit. 2021-03-08]. Dostupné z: https://www.krugosvet.ru/enc/kultura_i_obrazovanie/literatura/ZHIGULIN_ANATOLI_VLADIMIROVICH.html
- Жигулин Анатолий. *Scanpoetry.ru* [online]. c2011-2021 [cit. 2021-03-08]. Dostupné z: <https://scanpoetry.ru/poets/zhigulin-anatoliy>
- Евгения Соломоновна Гинзбург. *Biographe.ru* [online]. c2021 [cit. 2021-03-08]. Dostupné z: <https://biographe.ru/znamenitosti/evgeniya-ginzburg/>
- Василий Аксенов. *Eksmo.ru* [online]. Москва, 2020 [cit. 2021-03-08]. Dostupné z: <https://eksmo.ru/authors/aksenov-vasiliy-pavlovich-ID250>
- TROCKISMUS - NEPŘÍTEL LENINISMU (1/2). *Kominternet.cz* [online]. 2009 [cit. 2021-03-08]. Dostupné z: http://kominternet.cz/subdom/teorie/443_trockismus_01.html
- Eugenia Ginzburg. *Gulaghistory.org* [online]. c2008-2021 [cit. 2021-03-08]. Dostupné z: <http://gulaghistory.org/exhibits/days-and-lives/prisoners/12>
- Алфавит инакомыслия. Гинзбург. *Svoboda.org* [online]. c2021 [cit. 2021-03-08]. Dostupné z: <https://www.svoboda.org/a/30139370.html>
- Svobodný hlas Iriny Ratušinské. *Cdk.cz* [online]. 2016 [cit. 2021-03-08]. Dostupné z: <https://www.cdk.cz/svobodny-hlas-iriny-ratusinske>
- Irina Ratushinskaya. *Poetryfoundation.org* [online]. c2021 [cit. 2021-03-08]. Dostupné z: <https://www.poetryfoundation.org/poets/irina-ratushinskaya>
- Завтра: Она стояла за Россию [online]. [cit. 2021-02-15]. Dostupné z: https://zavtra.ru/blogs/ona_stoyala_za_rossiyu

Умерла Ирина Ратушинская. *Colta.ru* [online]. 2017 [cit. 2021-03-08]. Dostupné z: <https://www.colta.ru/news/15321-umerla-irina-ratushinskaya>

Notonlyrussia.com [online]. 2014 [cit. 2021-03-24]. Dostupné z: <https://www.notonlyrussia.com/news/radka-bzonkova-radka-rubilina-recenze-na-vzpominky-iriny-ratusinske-ze-sovetskyh-lagru-osmdesatych-let/>

10 Resumé

Bakalářská práce, jejíž téma je tvorba autorek Jevgenije Ginzburgové a Iriny Ratušinské, si klade za cíl analyzovat a porovnat dvě díla těchto osobností. K analýze a ke vzájemnému porovnání byla vybrána dvě nejznámější díla, a to **Strmá cesta** a **Šedá je barva naděje**.

Nejprve byla lágrová tvorba představena v obecné rovině. Následně jsme se stručně zabývali historií gulagů v Sovětském svazu, která je ve mnohých případech nezbytná k pochopení lágrového tématu.

Dále jsme představili nejvýznamnější autory zabývající se lágrovým tématem. Neopomenuli jsme osobnosti typu Alexandra Solženicyna, Varlama Šalamova a dalších význačných lágrových spisovatelů. Kromě životních osudů těchto autorů jsme se zabývali také jejich tvorbou.

Další část práce se zabývá autorkami Jevgeniji Ginzburgovou a Irinou Ratušinskou. Popsán byl jejich život a literární tvorba. Pozornost se věnovala hlavně dílům *Strmá cesta* a *Šedá je barva naděje*. Tato díla vznikla na základě lágrové zkušenosti Jevgenije Ginzburgové a Iriny Ratušinské a život v gulagu popisují.

Závěr bakalářské práce se věnoval analýze dvou výše uvedených děl. Díla byla obsahově interpretována. Zaměřili jsme se také na jazykové prostředky vyskytující se v těchto dílech. Následně proběhla vzájemná komparace.

11 Резюме

Бакалаврская работа, тема которой является творчество двух авторов Евгении Гинзбург и Ирины Ратушинской, ставит себе цель проанализировать и сравнить два произведения этих личностей. Для анализа и сравнения были выбраны две известнейшие книги авторов, а именно **«Крутой маршрут»** и **«Серый- цвет надежды»**.

Сначала лагерное творчество было представлено в собирательном смысле, потом наше внимание привлекла история лагерей в бывшем Советском Союзе, которая часто необходима для понимания лагерной темы.

Помимо этого мы коснулись величайших писателей, писавших о лагерной теме. Безусловно, мы упомянули о Солженицыне, Шаламове и о других великих писателях. Кроме жизненной линии, мы также писали об их творчестве.

Следующая часть работы исследует авторов Евгению Гинзбург и Ирину Ратушинской. Мы характеризовали их жизнь и творчество. Наше внимание мы обратили главным образом на произведения «Крутой маршрут» и «Серый – цвет надежды». Эти произведения возникли на основе лагерного опыта этих авторов.

Последняя часть была посвящена анализу двух вышеприведенных произведений. Эти произведения были исследованы с точки зрения их содержания. Мы также обратили внимание на языковые средства, появляющиеся в произведениях. Впоследствии произошло взаимосравнение.